

14. Edukacja medialna w podstawie programowej

Grzegorz D. Stunża

1. Edukacja i kompetencja medialna - wyjaśnienie pojęć

Przeprowadzenie analizy podstawy programowej kształcenia ogólnego pod kątem rozwijania wśród uczniów kompetencji medialnej wymaga wyjaśnienia pojęcia. Sprawa jest częściowo utrudniona, ponieważ termin ten funkcjonuje w Polsce w nieco innej formie niż w piśmiennictwie anglojęzycznym, co z kolei może prowadzić do komplikacji rozumienia zakresu pojęcia i używania odpowiedniej terminologii. *Media literacy* – bo tak za granicą określana jest kompetencja medialna – jest w Polsce używane jako synonim kompetencji medialnej. Zdarza się jednak, że pojęcie to jest tłumaczone, prawdopodobnie ze względu na większą pojemność od tytułowego terminu, jako edukacja medialna. Celem dokładnego wyznaczenia, jak termin ten będzie rozumiany w niniejszej publikacji, postanowiłem sięgnąć do polskich źródeł, wychodząc przede wszystkim z założenia, że kompetencja medialna jest efektem działań w zakresie prowadzenia edukacji medialnej i celem prowadzenia edukacji medialnej.

Naturalne wydawałoby się sięgnięcie do dokumentów Ministerstwa Edukacji Narodowej. Jednak w związku z tym, że jedyna formalna przestrzeń prowadzenia edukacji medialnej w polskim szkolnictwie, czyli międzyprzedmiotowa ścieżka edukacji czytelniczej i medialnej, została zlikwidowana i ostatnie roczniki doświadczają potencjalnej możliwości prowadzenia zajęć w jej ramach, nie ma sensu zagłębianie się w dezaktualizujące się przepisy. Zwłaszcza, że ścieżka ta została przerzucona w rozproszonej formie do nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego, a nie chcąc korzystać z definicji zaprezentowanej w nowej podstawie (dlaczego, okaże się przy próbie jej interpretacji), postanowiłem sięgnąć do innej instytucji państwowej, której obszarem działania są regulacje w zakresie korzystania z mediów. Chodzi o Krajową Radę Radiofonii i Telewizji. Już przejrzenie na stronie internetowej materiałów poświęconych reformie medialnej, pozwala na znalezienie precyzyjnych informacji na temat rozumienia edukacji medialnej i kompetencji medialnej. W odpowiedzi nr 13 KRRiT (przedstawiając nową dyrektywę o audiowizualnych usługach medialnych) definiuje edukację medialną następująco: „to proces kształtowania i upowszechniania umiejętności świadomego i krytycznego korzystania ze środków społecznego przekazu we wszystkich grupach społecznych oraz wiekowych. Proces edukacji medialnej to działania, które powinny trwać przez całe życie, ponieważ formy i technologie przekazu ulegają zmianom, a ponadto społeczeństwo także ulega ciągłym przeobrażeniom” (Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, 2011).

[1]

W tym samym miejscu zawarta jest odpowiedź, co to jest kompetencja medialna:

„W procesie edukacji medialnej zdobywa się kompetencję medialną, która charakteryzuje świadomego i aktywnego odbiorcę przekazu medialnego. Odbiorca ten, rozumiejąc stosowane w mediach mechanizmy tworzenia i selekcji informacji, potrafi nie tylko skutecznie i bezpiecznie korzystać z mediów tzn. krytycznie ocenić odbieraną treść, w tym reklamy i inne przekazy handlowe, ale także twórczo używać środków przekazu w codziennym życiu” (Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, 2011).

Podobnie do KRRiT formułuje wyjaśnienie terminu profesor Bronisław Siemieniecki. Jego zdaniem „Najogólniej rzecz ujmując, celem edukacji medialnej staje się przygotowanie ludzi do: odbioru mediów i posługiwania się mediami jako narzędziami intelektualnymi współczesnego człowieka. Przygotowanie człowieka do świadomego i krytycznego odbioru różnego rodzaju komunikatów medialnych wymaga dużej wiedzy o mediach rozumianych w kontekście narzędzi komunikowania oraz przekazywanych przez nie treści” (Siemieniecki 2007, 137). Jednocześnie Siemieniecki zwraca uwagę, że „Trudno (...) w procesie kształcenia oddzielić przygotowanie do odbioru komunikatu medialnego od posługiwania się narzędziami. W procesie kształcenia możemy bardziej kłaść akcent na sferę narzędziową, albo kulturową (...). Przesadnie (we współczesnej szkole – przyp. aut.) został położony nacisk na nośnik informacji, natomiast sfera kulturowa została zepchnięta na margines. Ma to daleko idące negatywne skutki dla kształcenia i wychowania” (Siemieniecki 2007, 137).

Siemieniecki wyraźnie rozdziela kompetencje kształtowane w trakcie edukacji medialnej, wskazując na „praktyczne kompetencje medialne, w jakie powinien być wyposażony człowiek współczesny oraz kompetencje intelektualne, np. krytyczny odbiór informacji” (Siemieniecki, 2007, 137). W ten sposób Siemieniecki włącza również w obręb edukacji medialnej, poza kognitywistyczną teorią komunikacji medialnej, teorią i praktyką kultury masowej i metodyką kształcenia medialnego również „technologię informacyjną, zajmującą się narzędziową stroną zbierania, przetwarzania oraz prezentowania informacji przez człowieka” (Siemieniecki, 2007, 138).

Warto zwrócić uwagę na definicje podejmowane w innych naukowych publikacjach jak np. przytaczane przez Piotra Drzewieckiego w książce „Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej” (Drzewiecki, 2010), zarysowanie zadań edukacji medialnej przez Tomasza Szkudlarka w

książce „Media. Szkic z filozofii i pedagogiki dystansu” (Szkudlarek 1999), czy innych źródłach¹. Dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęte zostało rozumienie podane przez KRRiT, poszerzone o edukację w zakresie umiejętności obsługi mediów, na co zwraca uwagę Siemieniecki, co przytoczyłem wyżej. Wyjaśnienia zaprezentowane przez KRRiT należy uznać za istotne, ponieważ mogą wyznaczać w dużym stopniu sposób interpretacji terminów w oficjalnej przestrzeni debaty na temat edukacji medialnej i kompetencji medialnej. Zwłaszcza, że instytucja ta podejmowała naukową debatę na ten temat, organizując cykl spotkań Forum Edukacji Medialnej, czy konferencję poświęconą kompetencji medialnej, gdzie w samym tytule użyto tłumaczenia angielskiego *media literacy* jako medialnej kompetencji².

1.1 Edukacja medialna i kompetencja medialna w przestrzeni polskiej szkoły

Jako punkt wyjścia do oceny czy i w jakim stopniu edukacja medialna jest realizowana w polskiej szkole i prowadzi do wykształcenia wśród uczniów kompetencji medialnej oraz w jaki sposób media są (a raczej jak zdaniem twórców programu szkoły powinny być) wykorzystywane w edukacji, potraktowałem analizę podstaw programowych kształcenia ogólnego. Należy podkreślić, że studia nad podstawą programową i wskazanie na tej bazie obecności lub braku działań związanych z edukacją medialną w polskiej szkole nie może prowadzić do jednoznacznego stwierdzenia czy i w jakim stopniu rzeczywiście edukacja medialna funkcjonuje w szkole. Podstawa programowa wytycza ścieżki pracy nauczycieli, ale dopiero szerokie badania nad rzeczywistym prowadzeniem działań edukacyjnych w szkole, w momencie realizowania nowej podstawy programowej we wszystkich klasach czterech szczebli edukacyjnych, mogłyby dać pełną informację odnośnie praktyki związanej z realizacją nowej podstawy programowej. Nauczyciele mogą bagatelizować wskazania podstawy programowej i realizować zalecenia jedynie w minimalnym zakresie (lub w skrajnych wypadkach wcale) lub realizować je o wiele szerzej i częściej niż sugeruje to podstawa programowa. Co więcej, sama podstawa programowa jest tak skonstruowana, że w wielu miejscach dość ogólnie wskazuje konieczność korzystania z mediów lub zachęca do refleksji na temat korzystania z technologii, zostawiając nauczycielom możliwość nie tylko dość swobodnej interpretacji zaleceń, ale również podjęcia samodzielnej decyzji co do ewentualnego zakresu skorzystania z wytycznych zawartych w podstawie programowej. Nie określa również jak wygląda ewentualna ewaluacja realizacji podstawy programowej, nie jest to także temat niniejszego tekstu.

¹Wypada mi również wskazać na własny udział w podejmowaniu prób w tym zakresie, jako współautorowi popularyzującego artykułu „Co to jest edukacja medialna?” przygotowanego dla Narodowego Instytutu Audiowizualnego. Zobacz: <http://www.nina.gov.pl/edukacja/arttykul/2011/09/06/co-to-jest-edukacja-medialna->

² „Konferencja na temat kompetencji medialnej/ media literacy” - zaproszenie do udziału opublikowane przez KRRiT. Odebrane: 18.11.2011. Z: http://www.krrit.gov.pl/Data/Files/_public/Portals/0/edukacja/zaproszenie_konf_media_literacy_170609_2.pdf

2. Edukacja medialna a cele kształcenia nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego

Analizując podstawę programową kształcenia ogólnego pod kątem prowadzenia edukacji medialnej i rozwijania wśród uczniów kompetencji medialnej, a także wykorzystywania mediów w edukacji, niezbędne jest potraktowanie jako punktu wyjścia celów kształcenia. To w celach kształcenia zapisane jest, do jakich efektów ma zmierzać prowadzona w szkole działalność edukacyjna. Można dowiedzieć się, co jest traktowane priorytetowo, jaki ma być kształtowany w procesie edukacyjnym – kształcenia i wychowania – człowiek w momencie ukończenia szkoły. Można również dowiedzieć się, jakie wątki są z punktu widzenia autorów podstawy programowej nieistotne i albo w ogóle nie zapisane w celach kształcenia, albo traktowane jako pobocza, margines i elementy dodatkowe, które powinny się znaleźć w programie ze względu na nacisk społeczny, medialny itp., ale zrobiono to w taki sposób, by jednocześnie określić znikome znaczenie tej obecności.

Podstawa programowa, wyznaczając cele kształcenia, grupuje etapy edukacyjne w dwa bloki. Pierwszy z nich to szkoła podstawowa. Pierwszy i drugi etap edukacyjny są traktowane jako ciągłość i mają razem prowadzić do realizacji określonych założeń. Nie inaczej jest w przypadku trzeciego i czwartego etapu edukacyjnego. Różnica polega na tym, że te dwa szczeble edukacji funkcjonują w odrębnych instytucjach edukacyjnych – gimnazjum i szkole średniej. Jednak są w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego traktowane jako etapy mocno ze sobą związane, podobnie jak pierwszy i drugi etap edukacyjny. Oczywiście każdy etap oraz poszczególne zajęcia edukacyjne lub przedmioty mają w szerszym lub węższym zakresie wyznaczone cele szczegółowe. Nie wszystkim jednak poświęcono uwagę w niniejszej analizie, wychodząc z założenia, że najbardziej istotne cele są określone w celach dla zblokowanych etapów edukacji i ewentualnie nieco bardziej szczegółowych celach wyznaczonych dla poszczególnych etapów. W celach edukacyjnych dla konkretnych szczebli edukacyjnych należy szukać informacji, na ile edukacja z mediami i do mediów jest rzeczywiście istotna, w jaki sposób prowadzi do wykształcenia kompetencji medialnej, pogłębiając poszukiwania w treściach przedmiotowych, zadaniach szkoły oraz warunkach i sposobach realizacji. W przypadku wielu przedmiotów prezentowane odrębnie cele szczegółowe zostały pominięte, jeśli nie wskazywały bezpośredniego lub choćby pośredniego związku z edukacją medialną, a dodatkowe szczegółowe poszukiwania związków z tematem badania były realizowane przy analizie treści przedmiotowych.

2.1 Cele kształcenia w szkole podstawowej

Szkole podstawowej wyznaczono trzy cele kształcenia. Pierwszy polega na przyswojeniu przez uczniów „podstawowego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyki, dotyczących przede wszystkim tematów i zjawisk bliskich doświadczeniom uczniów”(s.1). Drugi skupia się na zdobyciu przez uczniów „umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów” (s.1). Trzeci polega na kształtowaniu u uczniów „podstaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie” (s.1). Cele podane są w taki sposób, by nie eliminować jakichkolwiek działań prowadzących do ich realizacji. Po ich lekturze nie można wykluczyć, że edukacja medialna pojawi się w zaleceniach odnośnie poszczególnych przedmiotów. I chociaż edukacja medialna nie funkcjonuje jako szkolny przedmiot kształcenia ogólnego, jego ewentualne pojawienie się lub realizacja ścieżki międzyprzedmiotowej, nie byłoby sprzeczne z realizacją wskazanych celów kształcenia. Warto zwrócić uwagę, że wszystkie cele teoretycznie wskazują na możliwość wykorzystania mediów przy ich realizacji, a tym samym dają nadzieję na prowadzenie edukacji medialnej niejako przy okazji realizacji treści programowych prowadzących do osiągnięcia wyznaczonych rezultatów. Cel pierwszy ma charakter informacyjny, skupia się na gromadzeniu informacji, w dodatku na tematy i zjawiska związane z doświadczeniem uczniów. Drugi stawia na zdobywanie umiejętności pozwalających rozwiązywać problemy. Trzeci skupia się na sprawnym i odpowiedzialnym funkcjonowaniu we współczesnym świecie. Tym samym cele kształcenia szkoły podstawowej dają duże możliwości włączenia mediów do praktyki edukacyjnej i włączenia przynajmniej elementów edukacji medialnej i kształtowania kompetencji medialnej do podstaw programowych poszczególnych przedmiotów.

Po celach edukacyjnych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej przedstawione są najważniejsze umiejętności, jakie uczeń powinien zdobyć w trakcie kształcenia ogólnego. Z perspektywy tematu opracowania na uwagę zasługuje punkt czwarty: „umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w języku obcym, zarówno w mowie, jak i w piśmie”. Zarówno mowa jak i pismo nie są dodatkowymi wyjaśnieniami ograniczone tylko do komunikacji synchronicznej twarzą w twarz, nie ma też mowy o rozwijaniu umiejętności piśmiennego komunikowania w języku polskim jedynie za pomocą długopisu, ołówka i kartki papieru. To potencjalnie kolejna możliwość wykorzystania narzędzi medialnych. Punkt piąty wyraźnie kieruje uwagę na nowoczesne technologie, wskazując „umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym także dla wyszukiwania i korzystania informacji”. Daje tym samym do zagospodarowania przestrzeń zarówno dla edukacji medialnej jak i

informacyjnej. Nie bez znaczenia są punkty szósty: „umiejętność uczenia się jako sposób zaspokajania naturalnej ciekawości świata, odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji” oraz siódmy „umiejętność pracy zespołowej”. Oba te punkty mogłyby zostać zrealizowane z wykorzystaniem nowych technologii, pozwalając na jednoczesne realizowanie celów edukacji medialnej i informacyjnej.

W komentarzu do celów wskazuje się na konieczność przygotowania uczniów do funkcjonowania w społeczeństwie informacyjnym. Wsparciem dla przygotowania ucznia do działania w społeczeństwie opartym na przekazie informacyjnym ma być biblioteka szkolna, wyposażona nie tylko w książki, ale również zasoby multimedialne. Wskazane jest również bezpośrednie odniesienie do edukacji medialnej: „Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów”. Należy zwrócić uwagę, że edukacja medialna jest traktowana tutaj szeroko jako odbiór i wykorzystanie mediów. Zatem wszelkie działania związane z odbiorem mediów i wykorzystywaniem mediów są uznawane za obszar prowadzenia edukacji medialnej. Ponadto edukacja medialna jest utożsamiona z wychowaniem, co jest zdecydowanym zawężeniem terminu „edukacja”, na który składa się zarówno wychowanie, jak i kształcenie. Można zatem wnioskować, że w szkole podstawowej wychowanie jest stawiane ponad działalność kształceniową. W dodatku mowa jest o wychowaniu uczniów do „właściwego odbioru i wykorzystania mediów”. Zatem nacisk położony jest na wartościowanie – wskazywanie czym jest właściwy odbiór mediów, ale i czym jest właściwe wykorzystanie, tym samym celem staje się wpojenie określonej aksjologii, podanej pod pozorem rozwijania umiejętności korzystania z mediów³. Nie oznacza to, że w trakcie działań wychowawczych nie będą prowadzone działania kształceniowe, ani że wychowawcze działania w obrębie edukacji medialnej są niewłaściwe. Jednak krytyczny pedagog mediów nie może przejść obojętnie wobec pewnych uproszczeń, być może mających za zadanie sprofilowanie działań edukacyjnych zgodnie z dodatkowym, nieokreślonym jawnie celem edukacyjnym.

Szkoła podstawowa zajmować ma się również kształtowaniem postaw sprzyjających „ich (uczniów – przyp. aut.) dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: (...)

³ Korzystam tutaj z rozróżnienia podawanego m.in. przez Krzysztofa Rubachę (Rubacha, 2003, 26): „(...) wychowanie tym się różni od kształcenia, że oddziałuje na osobowość wychowanek, a więc na jego potrzeby, emocje, motywację, relacje międzyludzkie, podczas gdy kształcenie zasadniczo dotyczy poznawczej sfery psychiki człowieka”. Oczywiście zdaje sobie sprawę, że terminy edukacja, kształcenie, wychowanie są w potocznym użyciu coraz częściej stosowane zamiennie. Nie są również jak w przypadku kształcenia i wychowania zupełnie rozłączne, chociaż nie są tożsame, jak wskazuje Rubacha. Jednak takie a nie inne użycie terminów w dokumencie określającym działania edukacyjne państwowej instytucji edukacyjnej może być, a nawet powinno w mojej opinii odczytane krytycznie, z poszukiwaniem ukrytych założeń, przemycanych m.in. w zastosowanych sformułowaniach.

szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, (...) gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej”. Cytuję wybrane postawy, najbardziej istotne jeśli chodzi o potencjalne codzienne korzystanie z mediów. Jest to zatem kolejne wskazanie na możliwe wplecenie wątków edukacji medialnej w szkolną działalność edukacyjną.

2.1.1 Szczegółowe cele kształcenia na I i II etapie edukacyjnym

Cele edukacji wczesnoszkolnej nie są związane z wykorzystywaniem mediów bezpośrednio. Rozwój intelektualny, emocjonalny, społeczny, etyczny, fizyczny i estetyczny może być w pewnym zakresie realizowany przy użyciu mediów, jednak w sformułowanych celach nie ma na ten temat ani słowa. Po raz kolejny otrzymujemy ogólną informację: „Wiadomości i umiejętności mają służyć dziecku do poznawania i rozumienia świata oraz radzenia sobie w codziennych sytuacjach oraz do kontynuowania nauki w klasach IV-VI szkoły podstawowej”.

Cele kształcenia w drugim etapie edukacyjnym nie są już ogólnie zarysowane. W informacjach na temat poszczególnych przedmiotów są podawane informacje na temat szczegółowych, przedmiotowych celów, odwołujące się do zarysowanych celów kształcenia ogólnego dla całej edukacji w szkole podstawowej.

2.2 Cele kształcenia na III i IV etapie edukacyjnym

W trakcie edukacji gimnazjalnej i w szkole średniej uczniowie mają przyswoić określony zasób „wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk”, a także zdobyć „umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów” oraz kształtować postawy „warunkujące sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie”.

Wśród umiejętności wymienionych jako najważniejsze, warto zwrócić uwagę (co pozornie może wydawać się absurdalne) na umiejętność czytania, polegającą na rozumieniu tekstów i ich refleksyjnego przetwarzania. Chodzi nie tylko o teksty pisane, ale różnorodne teksty kultury. Umiejętności te mają prowadzić do „rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa”. Nie mniej istotna jest umiejętność komunikowania się „w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie”. Najbardziej istotna jest na pewno „umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi” oraz umiejętności związane z edukacją informacyjną, które nie są przedmiotem tego opracowania,

choć są niewątpliwie silnie związane z działaniami w zakresie edukacji obywatelskiej⁴. Z punktu widzenia potencjału wykorzystania nowych mediów do różnorodnych działań grupowych niezwykle ważną wydaje się ostatnia z wymienionych kluczowych umiejętności, określona jako „umiejętność pracy zespołowej”.

Część celów kształcenia określonych przedmiotów zostanie przedstawiona w części analizującej treści kształcenia, w związku z zamieszczeniem dokładnych informacji w charakterystyce nauczanych przedmiotów.

Większość celów kształcenia wszystkich etapów edukacyjnych nie wskazuje wprost na potrzebę prowadzenia edukacji medialnej i wyposażenia uczniów w kompetencję medialną, sygnalizując jednocześnie konieczność wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie kształcenia. Umiejętności, jakie mają zdobyć uczniowie nie wykluczają możliwości prowadzenia edukacji medialnej, jednak zarysowane cele nie artykułują wyraźnie konieczności wykorzystania nowoczesnych technologii komunikowania i innych narzędzi medialnych przy realizacji wszystkich założonych celów. Aby jednak otrzymać dokładne informacje, na ile treści kształcenia będą szczegółowo prezentować ewentualne odniesienia do edukacji medialnej, należy dokonać analizy treści kształcenia na poszczególnych etapach edukacyjnych, co czynię w dalszej części opracowania, przechodząc w tej chwili do analizy zadań szkoły i warunków oraz sposobów realizacji podstawy programowej.

3. Zadania szkoły

3.1 Zadania szkoły podstawowej

Z wymienionych zadań szkoły spora część mogłaby być realizowana z wykorzystaniem narzędzi medialnych, przy jednoczesnym realizowaniu celów edukacji medialnej. Wśród najbardziej istotnych punktów należy wymienić:

„4) kształtowanie u dziecka pozytywnego stosunku do nauki oraz rozwijanie ciekawości w poznawaniu otaczającego świata i w dążeniu do prawdy”;

„5) poszanowanie godności dziecka; zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego, rozwijania samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie, ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej, aktywności badawczej, a także działalności twórczej”.

⁴ W związku z przygotowaniem w ramach projektu oddzielnego opracowania na temat kompetencji informacyjnej, wątki te są jedynie sygnalizowane lub nawet omijane w tym artykule

„7) dbałość o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich”;

„8) sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym”.

Kształtowanie pozytywnego stosunku do nauki, ciekawość świata, nauka i zabawa, działanie w zespole, działanie indywidualne, ekspresja w wielu obszarach kultury, działalność twórcza i dostęp do informacji oraz aktywne uczestnictwo w życiu społecznym są niemal niemożliwe do zrealizowania we współczesnym świecie bez dostępu do sieci informacyjnej, medialnych narzędzi (pre)twórczych oraz umożliwiających kolektywne działanie. Dlatego należałoby się spodziewać, że zadania szkoły wyprowadzone z celów kształcenia dla szkoły podstawowej będą uwzględniały przemiany kulturowe zachodzące w oparciu o media, a treści kształcenia będą zawierały przynajmniej elementy edukacji medialnej.

3.2 Zadania szkoły na III i IV etapie edukacyjnym

Wyraźnie zaznacza się zadania związane z edukacją informacyjną i koniecznością zastosowania „technologii informacyjno-komunikacyjnych, na zajęciach z różnych przedmiotów”. Podobnie jak w pierwszym i drugim etapie edukacyjnym, istotną okazuje się rola biblioteki szkolnej, która ma oferować wsparcie również w postaci zasobów multimedialnych. Wreszcie wprost mówi się o edukacji medialnej: „Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów”. Wyraźnie zwrócono uwagę na kwestie edukacji przez całe życie, nie wskazując jednak na potencjał mediów w zakresie uczenia się jednostki i grup społecznych. Nie ma też mowy w zadaniach szkoły o konkretnych związanych z edukacją medialną, a jedynie jak wskazałem wyżej, zwraca się uwagę na istotność tego obszaru edukacyjnego. Podobnie jak w szkole podstawowej, edukacja medialna jest definiowana jako wychowanie do właściwego odbioru. Mamy zatem do czynienia z potoczną synonimizacją terminów kształcenie i wychowanie, a także wychowanie i edukacja lub sprowadzenia edukacji medialnej do zawężonego zestawu wartości określonej ideologii (nie zaprezentowanej wprost), próbującej zachęcić uczniów do odpowiedniego, zgodnego z podsunętym schematem, wartościowania treści medialnych. Dając aktywną kompetencję odbiorczą w zakresie selekcjonowania przekazów medialnych z uwagi na ich zawartość, co może także oznaczać – przy niezbyt refleksyjnym odczytaniu zadań szkolnych przez niektórych nauczycieli – włączanie

określonego schematu oceniającego, sprowadzając uczniów do roli odbiorców filtrujących media negatywnie, z odsiewaniem „niewłaściwych” treści. Tym samym w zadania szkoły nie wpisuje się *de facto* aktywnej kompetencji odbiorczej (a jedynie jej naśladowniczą, zgodną z podanym wzorcem namiastkę), nie rysuje się konieczności kształcenia refleksyjnego odbiorcy, zupełnie pomija możliwość edukowania kompetencji nadawczej i innych możliwości twórczego wykorzystania mediów. Dodać jednak należy, że nawet przy tak radykalnej interpretacji nie można stwierdzić, że kompletnie wyklucza się ewentualne rozwijanie tych kompetencji w związku z samodzielnie podejmowanym, poszukującym działaniem nauczycieli, wychodzących poza zapisy podstawy programowej.

4. Zalecane warunki i sposoby realizacji zawarte w podstawie programowej kształcenia ogólnego

Przedstawiono tylko te warunki i sposoby realizacji, które bezpośrednio wyznaczają, jak ma wyglądać otoczenie uczniów i jak ma być realizowane kształtowanie kompetencji medialnej lub te warunki i sposoby, które wiążą się z wykorzystaniem mediów w pracy edukacyjnej.

4.1 I etap edukacyjny

Autorzy podstawy programowej kształcenia ogólnego dla pierwszego etapu edukacji zalecają, by sale, poza wyposażeniem w inne sprzęty i urządzenia, były wyposażone „w sprzęt audiowizualny, komputery z dostępem do Internetu”. Uczniowie powinni mieć możliwość dostępu i korzystania z nowych mediów już od pierwszego etapu edukacyjnego. Wątek ten jest później precyzowany przy szczegółowym omówieniu warunków prowadzenia zajęć komputerowych, które mają być rozumiane „dosłownie jako zajęcia z komputerami, prowadzone w korelacji z pozostałymi obszarami edukacji”. Zatem zajęcia komputerowe nie muszą oznaczać oderwania od innych zajęć i realizowane w ich ramach cele mogą pokrywać się z celami osiąganymi w trakcie innych aktywności (nie należy zapominać, że etap edukacji wczesnoszkolnej, stanowiąc rodzaj pomostu pomiędzy edukacją przedszkolną a drugim etapem edukacyjnym, pozwala na o wiele bardziej swobodne łączenie celów i kompleksową realizację celów edukacyjnych niż obowiązujący od drugiego etapu system lekcyjny). Dlatego podaje się także, że sale zajęciowe powinny być wyposażone w minimum kilka zestawów komputerowych, z zainstalowanym odpowiednim do wieku, możliwości i potrzeb uczniów oprogramowaniem. Komputery mają wzbogacać proces nauczania i uczenia się „o teksty, rysunki i animacje tworzone przez uczniów, kształtują ich aktywność (gry i zabawy), utrwalają umiejętności (programy edukacyjne na płytach i w sieci), rozwijają zainteresowania itp.”. Dalej podaje się, że uczniowie klas I-III powinni mieć dostęp do pracowni komputerowej, a każdy z uczniów powinien

mieć możliwość skorzystania z własnego stanowiska z dostępem do Internetu.

Pozostawiono także możliwość, by zajęcia specjalistyczne (muzyczne, plastyczne, wychowania fizycznego, komputerowe) powierzano „nauczycielom posiadającym odpowiednie kwalifikacje”. Nie pozwala to jednak na wniosek, że rozwijanie kompetencji medialnej mogłoby się odbywać w trakcie zajęć z odpowiednio przygotowanym nauczycielem w tym zakresie lub przy jego wsparciu. Nie ma też nigdzie mowy, by nauczyciele przedmiotów, w ramach których uczniowie rozwijają pewne umiejętności korzystania z mediów, mogli zwracać się po wsparcie do specjalistów.

W ramach edukacji polonistycznej zezwala się, by w I klasie szkoły podstawowej około połowa czasu zajęć mogła być przeznaczona przez uczniów na rysowanie i pisanie przy stolikach. Daje to potencjalnie możliwość korzystania w trakcie twórczej pracy z narzędzi medialnych, w jakie powinny być wyposażone sale szkolne.

Wprowadza się restrykcje dotyczące uczenia się w ramach wiedzy przyrodniczej: „Wiedza przyrodnicza nie może być kształtowana wyłącznie na podstawie pakietów edukacyjnych, informacji z Internetu oraz z innych tego typu źródeł”. Szkoła ma obowiązek zapewnić realizację zajęć przyrodniczych również w terenie. Dostrzega się zatem możliwość prowadzenia podobnych zajęć w oparciu o multi- i hipermedia. Twórcy widzą jednak niebezpieczeństwo zupełnego oderwania od otaczającej rzeczywistości i pokazywania uczniom interesujących filmów, zdjęć, a nawet materiałów interaktywnych, zamiast rozpoznawania, chociaż w niewielkim zakresie fizycznej rzeczywistości.

W trakcie zajęć etyki uczniowie mają zająć się analizą zachowania postaci literackich, filmowych i telewizyjnych. Ma to ułatwić nauczycielowi pracę i umożliwić odejście od nadmiernego omawiania tematów na bazie krytyki zachowań samych uczniów. Jednocześnie pozwala na kontakt z mediami i krytyczne podejście do przedstawianych w mediach sytuacji.

4.2 II etap edukacyjny

Na języku polskim ma odbywać się „motywowanie ucznia do aktywnego poznawania rzeczywistości, uczenia się i komunikowania, w tym także do samokształcenia i samodzielnego docierania do informacji”, a także „wyposażenie ucznia w intelektualne narzędzia, a więc w umiejętności poprawnego mówienia, słuchania, czytania, pisania, rozumowania, odbioru tekstów kultury” (jak później wskażę, w przypadku edukacji języka polskiego chodzi głównie o pisemne teksty kultury).

Media wykorzystywane są w trakcie edukacji w zakresie języka obcego: „Zalecane jest prowadzenie zajęć z języka obcego nowożytnego w odpowiednio wyposażonej sali. Wśród niezbędnych pomocy powinny znaleźć się słowniki, pomoce wizualne, odtwarzacz płyt CD, komplet płyt do nauczania. Zalecany jest też dostęp do komputerów z łączem internetowym”.

Inną przestrzenią wykorzystania narzędzi medialnych są lekcje muzyki, w trakcie których powinien być dostępny „sprzęt do odtwarzania, nagrywania i nagłaśniania dźwięku, komputer z dostępem do Internetu i oprogramowaniem muzycznym”. W przypadku innych twórczych lekcji, na plastyce, pomimo bardzo szerokiego wymieniania mediów w treściach, co wskażę później, „zalecane jest odpowiednie wyposażenie pracowni w środki dydaktyczne, w tym reprodukcje dzieł sztuki”.

Istotną przestrzenią kontaktu z nowoczesnymi mediami stają się zajęcia komputerowe: „zaleca się, aby podczas zajęć uczeń miał do swojej dyspozycji osobny komputer z dostępem do Internetu”. Nacisk kładzie się także na różnorodność dostępu: „Podczas prac nad projektami (indywidualnymi lub zespołowymi) uczniowie powinni mieć również możliwość korzystania z komputerów, w zależności od potrzeb wynikających z charakteru zajęć, realizowanych celów i tematów”.

4.3 III i IV etap edukacyjny

Trzeci i czwarty etap edukacyjny, podobnie jak etap drugi kładą nacisk na wykorzystanie mediów w trakcie zajęć języka obcego nowożytnego, które powinny być prowadzone w odpowiednio wyposażonej sali. Wśród niezbędnych pomocy powinny znaleźć się słowniki, pomoce wizualne, odtwarzacz płyt CD, komplet płyt do nauczania. Zalecany jest też dostęp do komputerów z łączem internetowym.

W ramach lekcji wiedzy o kulturze uczniowie mają zostać wyposażeni w „intelektualne narzędzia umożliwiające analizę praktyk i wytworów kultury (w tym dzieł sztuki) w kontekście kultury, w której powstają”. Prawdopodobnie domyślnie uczniowie mają mieć możliwość dostępu do różnorodnych analizowanych wytworów kultury, co w kontekście wielu wytworów powstających współcześnie i w ramach analizy współczesnych praktyk kulturowych powinno mieć miejsce z użyciem nowoczesnych technologii medialnych.

Podobnie jak w trakcie drugiego etapu edukacyjnego, zaleca się wykorzystywanie mediów podczas lekcji muzyki. Sala ma być wyposażona w „sprzęt do odtwarzania, nagrywania i

nagłaśniania dźwięku, komputer z dostępem do Internetu i oprogramowaniem muzycznym”. Zatem uczniowie mają mieć dostęp nie tylko do odtwarzanych treści dźwiękowych, ale również prawdopodobnie możliwość edukacji w zakresie przetwarzania muzyki – być może to zbyt naiwna interpretacja informacji o oprogramowaniu muzycznym. Może to oznaczać również skorzystanie tylko z cyfrowego odtwarzacza muzycznego zainstalowanego na komputerze.

Trzeci i czwarty etap edukacyjny otwierają kolejne przedmioty na wykorzystywanie nowych technologii. Według autorów podstawy programowej w trakcie lekcji fizyki „należy uczyć starannego opracowania wyników pomiaru (tworzenie wykresów, obliczanie średniej), wykorzystując przy tym, w miarę możliwości, narzędzia technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Edukacja w zakresie wykorzystania technologii komputerowych jest nadal rozwijana podczas lekcji informatyki: „Podczas prac nad projektami (indywidualnymi lub zespołowymi) uczniowie powinni mieć możliwość korzystania z komputerów w zależności od potrzeb wynikających z charakteru zajęć i realizowanych tematów i celów. Zaleca się, aby podczas zajęć, uczeń miał do swojej dyspozycji osobny komputer z dostępem do Internetu”.

5. Treści kształcenia

Treści kształcenia zostały dokładnie przeanalizowane pod kątem zawierania odwołań do wykorzystywania mediów i prowadzenia edukacji medialnej. Po wypunktowaniu, które treści odwołują się do kształcenia z mediami i do mediów (zarówno w ramach odbioru jak i tworzenia, nadawania) podzielono zajęcia i przedmioty na najczęściej wykorzystujące i wprowadzające przynajmniej elementy edukacji medialnej, jak i te, w których treściach programowych o mediach wspomina się bardzo rzadko i jest to jedynie dodatek do pozostałych treści lub narzędzie wykorzystywane przy realizacji określonych treści.

5.1 Zajęcia i przedmioty zawierające elementy edukacji medialnej i wykorzystujące media w edukacji

5.1.1 Edukacja polonistyczna i język polski

I etap – edukacja polonistyczna

W pierwszej klasie szkoły podstawowej rozwijane są wśród uczniów m.in. umiejętności w zakresie czytania i pisania. Warto zwrócić uwagę na punkt a), którego realizacja daje podstawy do prowadzenia dalszej edukacji związanej z mediami – uczeń „rozumie sens kodowania oraz dekodowania informacji; odczytuje uproszczone rysunki, piktogramy, znaki informacyjne i napisy”. Punkt e) zwraca uwagę na zainteresowania czytelnicze: „interesuje się książką i czytaniem; słucha w skupieniu czytanych utworów (np. baśni, opowiadań, wierszy), w miarę swoich możliwości czyta lektury wskazane przez nauczyciela” - można mieć pewność, że uczeń czytać będzie i z dużym prawdopodobieństwem będzie to po zajęciach szkolnych czytanie z ekranu. Doceniając próbę wykształcenia w uczniach nawyku czytania zwartych publikacji można jednak zastanowić się, czy treści nie powinny wykraczać poza publikacje linearne i czy nie powinny zostać wzbogacone już od pierwszej klasy szkoły podstawowej o narracje hipertekstowe i hipermedialne. Można tę propozycję oczywiście odczytać jako próbę wyjścia szkoły poza konserwatywne myślenie o edukacji, jednocześnie propozycja ta nie wykracza poza omówione cele kształcenia, które nie ograniczają wykorzystania treści tylko do tych, jakie nie bazują na elektronicznych przekazach. Punkt f) definiuje z jakich pomocy edukacyjnych powinien korzystać uczeń: „korzysta z pakietów edukacyjnych (np. zeszytów ćwiczeń i innych pomocy dydaktycznych) pod kierunkiem nauczyciela”. Jak widać pierwszym wskazaniem są standardowe pomoce, jest jednak otwarta furtka do skorzystania z nowoczesnych technologii.

Po trzeciej klasie szkoły podstawowej uczeń w ramach edukacji polonistycznej powinien umieć wyszukiwać potrzebne informacje. Ma to oczywiście związek z edukacją informacyjną, jednak wprowadzanie takich źródeł jak słowniki i encyklopedie, nawet te przeznaczone dla dzieci na pierwszym etapie edukacyjnym, jak podaje się w dokumencie, daje możliwość sięgnięcia do zasobów multimedialnych i hipermedialnych. Tym samym pozwala na kontakt w szkole z nowoczesnymi mediami. Po trzeciej klasie uczeń ma zdobyć umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów kultury. Niestety, teksty kultury są tu wąsko rozumiane jako dzieła literackie i sztuka dla dzieci. W ramach tych działań uczniowie uczą się także pod okiem nauczyciela korzystania z podręczników i zeszytów ćwiczeń. Tym samym edukacja polonistyczna nie wykracza poza pisane teksty kultury, a umiejętności odczytu innych mediów (nie wszystkich) mają być

rozwijane w ramach m.in. lekcji plastyki. W kształceniu polonistycznym kładzie się nacisk na tworzenie wypowiedzi, najczęściej kilkuzdaniowych, jak „krótkie opowiadanie i opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie”, właściwy dobór form i kulturę wypowiedzi oraz przepisywanie tekstów. Nie precyzuje się, czy wykorzystywane są do wykształcenia tych umiejętności również powszechnie wykorzystywane nowomediálne kanały komunikowania.

II etap – język polski

Podobnie jak w ramach edukacji polonistycznej na pierwszym etapie edukacyjnym, na lekcjach języka polskiego również kładzie się nacisk na analizę i interpretację tekstów kultury. Wspomina się już o dziełach pozaliterackich, jednak nie precyzuje, jakie formy miałyby być poruszane. Celem jest także tworzenie wypowiedzi w mowie i piśmie, nie ma jednak mowy o rozwijaniu umiejętności wykorzystywania w tym celu, czy niejako przy okazji rozwijania umiejętności pisania, nowszych mediów.

W treściach nauczania języka polskiego pojawia się jednak identyfikacja wypowiedzi „jako tekst informacyjny, literacki, reklamowy” czy rozpoznanie form gatunkowych, takich jak „zaproszenie, życzenia i gratulacje, zawiadomienie i ogłoszenie, instrukcję, w tym przepis)”, co nawet jeśli nie wiąże się z bezpośrednim analizowaniem komunikatów medialnych, może jednak stanowić bazę do dalszej refleksji nad wykorzystywaniem mediów. Również w pracy z tekstem realizowane są dalsze działania. Uczeń „odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych” - uczy się zatem selekcjonowania i weryfikowania informacji. „Wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście (w tym rozpoznaje w nim prawdę lub fałsz)”, „dostrzega relacje między częściami składowymi wypowiedzi” - uczy się konstrukcji komunikatów. Rozwijane są także umiejętności samokształcenia – co może być przydatne przy samodzielnym korzystaniu z mediów.

Analizując teksty kultury uczeń „wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego”, „wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (filmu, programu informacyjnego, programu rozrywkowego), potrafi nazwać ich twórcywo (ruchome obrazy, warstwa dźwiękowa)”. Uczeń potrafi również identyfikować „opowiadanie, powieść, baśń, legendę, mit, bajkę, fraszkę, wiersz, przysłowie, komiks” - wciąż ograniczenie dotyczy głównie zapoznawania z pisemnymi tekstami kultury.

III i IV etap – język polski

Język polski – przygotowuje w zakresie krytycznej oceny komunikatów. A także odbierania

komunikatów pisanych, mówionych „w tym nadawanych za pomocą środków audiowizualnych – rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w dźwięku i obrazie”. Język polski przygotowuje także w zakresie rozróżniania gatunków medialnych, przy czym wymieniane są: „gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne”. Uczeń ma być zachęcany do samokształcenia z samodzielnym poszukiwaniem źródeł, w tym także z wykorzystaniem publikacji elektronicznych. Uwagę poświęca się także analizie tekstów „współczesnej kultury popularnej” – wymieniany jest film, komiks i piosenki oraz przygotowanie do rozpoznawania wymieszanych gatunków. Wskazuje się na konieczność rozwoju umiejętności redakcji tekstu również z użyciem komputera, a także zwraca uwagę na etykę mowy w różnych sytuacjach komunikacyjnych – tutaj pojawiają się media wcześniej nieobecne w edukacji języka polskiego „SMS, e-mail, czat, blog”. Przy czym wyraźnie zaznacza się, że uczeń „ma świadomość niebezpieczeństwa oszustwa i manipulacji powodowanych anonimowością uczestników komunikacji w sieci, łatwego obrażania obcych, ośmieszania i zawstydzania innych wskutek rozpowszechniania obrazów przedstawiających ich w sytuacjach kłopotliwych, zna skutki kłamstwa, manipulacji, ironii”. Punkt ten jest interesujący, ponieważ skupia się na wskazaniu negatywnych aspektów nowych mediów. Określono to jako „konsekwencje stosowania form charakterystycznych dla elektronicznych środków przekazywania informacji” – nie wyjaśnia się jednak, dlaczego stosowanie form komunikowania charakterystycznych dla nowszych mediów miałyby mieć konsekwencje wyłącznie negatywne – bo tak można zinterpretować tekst. Niepokojące jest również szybkie przejście od (negatywnych) konsekwencji korzystania z nowych mediów do tematyki związanej z tzw. „cyberprzemocą” i wskazywaniem na negatywne zjawiska, które uczniowie powinni znać, nie próbuje się ich jednak równoważyć pozytywnymi aspektami komunikowania elektronicznego. Wskazuje się, że uczeń „świadomie, odpowiedzialnie, selektywnie korzysta (jako odbiorca i nadawca) z elektronicznych środków przekazywania informacji, w tym z Internetu”. Uczniowie mają być również przygotowani w zakresie omawiania współczesnych zmian „modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez Internet”.

5.1.2 Kształcenie muzyczne

I etap – edukacja muzyczna

Również edukacja muzyczna sugeruje możliwość wykorzystania nowoczesnych mediów. W punkcie 4) wskazującym zdobywane umiejętności w trakcie edukacji muzycznej widnieje informacja, że uczeń „wie, że muzykę można zapisać i odczytać”. Prawdopodobnie dotyczy to procesu zapisu nutowego, nic nie stoi jednak na przeszkodzie, żeby zinterpretować to jako zapis na

nośniku i następnie odtworzenie. Dawałoby to podstawę do edukacji w zakresie historii mediów i wskazania funkcjonowania mediów analogowych i cyfrowych, m.in. na przykładzie urządzeń do zapisu dźwięku. Po trzeciej klasie w ramach umiejętności odbioru muzyki uczeń „rozpoznaje utwory wykonane: solo i zespołowo”, co może stanowić podkład pod późniejsze wskazanie na możliwości przetwarzania muzyki, zwłaszcza rozrywkowej dzięki medialnym narzędziom. W zakresie tworzenia muzyki uczeń „tworzy proste ilustracje dźwiękowe do tekstów i obrazów oraz improwizacje ruchowe do muzyki” - co daje już bezpośrednią możliwość (zależną zapewne od woli nauczyciela) do nauczania jak i uczenia się z wykorzystaniem elektronicznych instrumentów i narzędzi pozwalających na przygotowywanie do tworzenia muzycznych kolaży za pomocą komputera.

II etap – muzyka

Wykorzystywanie mediów w procesie kształcenia muzycznego na drugim etapie edukacyjnym ogranicza się do korzystania „z multimedialnych źródeł muzyki i informacji o muzyce”. Uczeń powinien grać na instrumencie muzycznym, do wyboru ma dowolny instrument, w tym również elektroniczny. Nie ma jednak wyraźnej definicji instrumentu elektronicznego, nie wiadomo zatem, czy chodzi także o możliwość skorzystania z komputera z odpowiednim oprogramowaniem potraktowanego jako instrument.

III etap – muzyka

Na tym etapie lekcje muzyki najmocniej umożliwiają wykorzystanie mediów: „Uczeń tworzy wypowiedzi, świadomie wybiera ich formę i sposób realizacji, posługując się różnymi mediami (gra, śpiew, taniec, słowo mówione i pisane, nagranie, narzędzia internetowe)”. A także „(...) korzysta z programów komputerowych służących do nagrywania i przetwarzania dźwięku” i „tworzy (...) wypowiedzi dźwiękowe o różnych funkcjach (np. (...) ilustracje muzyczne do treści literackich)”. Daje to przestrzeń nie tylko do tworzenia od podstaw z wykorzystaniem nowych technologii, ale również przekształcania już istniejących kompozycji i tworzenia muzycznych remiksów.

5.1.3 Kształcenie plastyczne

I etap

W edukacji wczesnoszkolnej edukacja plastyczna jest obszerną przestrzenią otwartą na korzystanie z mediów i edukację w zakresie odbioru przekazów medialnych oraz tworzenia z wykorzystaniem medialnych narzędzi. Punkt dotyczący tego obszaru edukacji sformułowany jest następująco: „Edukacja plastyczna. Poznawanie architektury, malarstwa i rzeźby. Wyrażanie własnych myśli i uczuć w różnorodnych formach plastycznych. Przygotowanie do korzystania z

medialnych środków przekazu”. Wśród umiejętności wymienia się m.in.: uczeń „ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem, muzyką, korzysta z narzędzi multimedialnych”. Do końca trzeciej klasy szkoły podstawowej umiejętności rozwijane w ramach edukacji plastycznej są jeszcze bardziej poszerzone. W zakresie percepcji sztuki uczeń „korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora)”. Wprowadzone zostają zatem elementy prawa autorskiego w kontekście wykorzystywania, być może przekształcania przekazów medialnych. Media pojawiają się również w zakresie ekspresji przez sztukę. Uczeń:

„a) podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne) – być może jest to zapowiedź lub nawet przestrzeń na realizację elementów tworzenia za pomocą narzędzi medialnych;

b) realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazów medialnych)”.

Także w zakresie recepcji sztuki pojawiają się media, również te najnowsze:

„a) rozróżnia takie dziedziny działalności twórczej człowieka jak: (...) określone dyscypliny sztuki (fotografika, film) i przekazy medialne (telewizja, Internet) (...)”.

II etap

Podobnie jak w pierwszym etapie edukacyjnym, media są wykorzystywane i omawiane w trakcie lekcji plastyki (zwanych na wcześniejszym etapie kształcenia edukacją plastyczną). Uczeń uczy się odbioru wypowiedzi i wykorzystywania zawartych w nich informacji, m.in. korzystając „z przekazów medialnych oraz stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora)” – jest to zatem kontynuacja wcześniejszych działań. Uczeń uczy się także tworzenia wypowiedzi: „podejmuje działalność twórczą, posługując się podstawowymi środkami wyrazu plastycznego i innych dziedzin sztuki (fotografika, film) w kompozycji na płaszczyźnie i przestrzeni”, „realizuje projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu wizerunku i otoczenia człowieka oraz upowszechnianiu kultury w społeczności szkolnej i lokalnej (stosując także narzędzia i wytwory multimedialne)”. Uczniowie także analizują i interpretują teksty kultury, rozróżniają „określone dyscypliny w takich dziedzinach jak: architektura, sztuki plastyczne oraz w innych dziedzinach sztuki (fotografika, film) i przekazach medialnych (telewizja, Internet)”.

III etap edukacyjny

Plastyka – uczeń „korzysta z przekazów medialnych oraz stosuje ich wytwory w swojej działalności (przestrzegając podstawowych zasad prawa autorskiego dotyczących ochrony własności intelektualnej)”. Podobnie jak we wcześniejszych etapach edukacyjnych, w III etapie utrwała się konieczność przestrzegania prawa autorskiego. Nie wiadomo, czy z uwzględnieniem zaprezentowania nowych możliwości rozpowszechniania utworów za pomocą sieci internetowej i wyjaśnieniu uczniom nowych możliwości licencjonowania utworów, jak np. licencje Creative Commons, licencje GNU czy inne tzw. „wolne licencje” Krótka wzmianka o prawie autorskim i własności intelektualnej pozwala na niepokojący wniosek, że szkoła utrwała stereotypy na temat prawa autorskiego, kształcąc w zakresie jego podstaw bez wskazywania na zmiany kulturowe związane z rozpowszechnieniem komputerów i dostępu do sieci internetowej, powstawanie nowych modeli autorstwa i tworzenia na bazie już istniejących utworów, co zaowocowało powstaniem alternatywnych możliwości prawnych w zakresie majątkowych praw autorskich. Uczeń także „podejmuje działalność twórczą, posługując się środkami wyrazu sztuk plastycznych, innych dziedzin sztuki (fotografika, film) i elementami formy przekazów medialnych, w kompozycji na płaszczyźnie oraz w przestrzeni rzeczywistej i wirtualnej (stosując określone materiały, narzędzia i techniki właściwe dla tych dziedzin sztuki i przekazów medialnych)”. Oprócz tego uczeń „realizuje projekty w zakresie sztuk wizualnych, w tym służące przekazywaniu informacji dostosowanej do sytuacji komunikacyjnej oraz uczestnictwu w kulturze społeczności szkolnej i lokalnej (stosując także narzędzia i wytwory mediów środowiska cyfrowego)”.

Zajęcia artystyczne – przedmiot uzupełniający na III i IV etapie kształcenia.

W ramach przykładowych zajęć przedstawiono zajęcia plastyczne, w trakcie których uczeń:

„1) podejmuje działalność twórczą, posługując się środkami wyrazu plastycznego, innych dziedzin sztuki i elementami formy przekazów medialnych, projektując publikacje prasowe albo programy telewizyjne (w zakresie ich redakcji, edycji, przygotowania do druku i wizualizacji wypowiedzi, reklamy i kształtowania wizerunku w kontakcie z otoczeniem)”. Mowa tu zatem o konkretnej, twórczej działalności medialnej, obejmującej cały proces konstruowania złożonych komunikatów.

5.1.4 Edukacja komputerowa i informatyka

I etap

Zajęcia komputerowe. To najbardziej pojemna przestrzeń, wypełniona również treściami medialnymi lub związanymi z korzystaniem z mediów. Uczeń kończący pierwszą klasę: „1)

posługuje się komputerem w podstawowym zakresie: uruchamia program korzystając z myszy i klawiatury; 2) wie, jak trzeba korzystać z komputera, żeby nie narażać własnego zdrowia; 3) stosuje się do ograniczeń dotyczących korzystania z komputera”. Nacisk położony jest tutaj na bazowe umiejętności związane z uruchomieniem komputera i posługiwaniem się akcesoriami umożliwiającymi interakcję z maszyną, a także na kwestie związane z bezpieczeństwem i ograniczeniami sprzętu. Pytanie, czy tego typu osvajanie z komputerem powinno trwać aż rok? Sformułowanie umiejętności pozwala odczytać potencjalne zamiary autorów, związane z dostępnością szkolnego sprzętu – gdyby był pod ręką w każdej szkolnej pracowni, nie byłoby zapewne potrzebne aż tak długotrwałe osvajanie. Zwłaszcza, gdyby sprzęt medialny, w tym wypadku komputery, był naturalną częścią krajobrazu lekcyjnego i był często wykorzystywany zarówno przez nauczyciela jak i uczniów.

Po trzeciej klasie umiejętności rozwijane przez całą klasę pierwszą, mają być poszerzone i utrwalone. Uczeń nie tylko posługuje się myszą i klawiaturą, posługuje się także wybranym oprogramowaniem i grami edukacyjnymi, „rozwijając swoje zainteresowania”. Rozwijane są umiejętności związane z przeglądaniem zasobów internetowych (wybranych przez nauczyciela, jako sugestia podana jest strona szkoły), stara się rozpoznać różne elementy składowe stron internetowych, a także umie odtwarzać animacje i prezentacje multimedialne. Istotne wydają się umiejętności twórcze, związane z przygotowywaniem tekstów i rysunków. Czyli sprawne posługiwanie się klawiaturą oraz umiejętność przygotowywania rysunków z wykorzystaniem komputera. Zajęcia komputerowe mają także przygotować ucznia kończącego pierwszy etap edukacyjny do rozpoznawania zagrożeń wynikających „z korzystania z komputera, Internetu i multimediiów”. Uczeń ma znać szkodliwe dla zdrowia skutki korzystania z mediów oraz wiedzieć, że „praca przy komputerze (...) ogranicza kontakty społeczne”. Stwierdzenie to jest wyjątkowo niepokojące dla badacza społecznych aspektów nowoczesnych mediów. Oczywiście można przyjąć, że na wczesnym etapie kształcenia twórcy podstawy programowej chcieli zachęcić nauczycieli do jak największej ilości bezpośrednich kontaktów między uczniami, by mieli potrzebę i umiejętności zawierania znajomości i funkcjonowania w „realnym” środowisku społecznym. Niestety, punkt ten można również czytać jako zawołaną niechęć do narzędzi medialnych pozwalających na społeczną aktywność i uczestnictwo w kulturze. Pytanie, na ile takie ukryte lub niewypowiedziane wprost założenia były znaczące przy lokowaniu wątków medialnych w podstawie programowej?

W ramach edukacji komputerowej po trzeciej klasie uczeń ma także zyskać świadomość niebezpieczeństw „wynikających z anonimowości kontaktów i podawania swojego adresu”. Ma także stosować się do „ograniczeń dotyczących korzystania z komputera, Internetu i multimediiów” -

trudno dokładnie stwierdzić, co twórcy podstawy programowej mieli w tym miejscu na myśli.

II etap

Zajęcia komputerowe. Podobnie jak podczas pierwszego etapu edukacyjnego, najwięcej możliwości wykorzystania mediów pojawia się w trakcie zajęć komputerowych. Celem zajęć jest nie tylko przygotowanie do bezpiecznego korzystania z komputera i oprogramowania, ale również uświadomienie uczniom zagrożeń i ograniczeń nowych technologii. Uczniowie mają komunikować się „za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych”, opracowywać „za pomocą komputera rysunki, motywy, teksty, animacje, prezentacje multimedialne i dane liczbowe”, a także rozwiązywać problemy i podejmować decyzje z wykorzystaniem komputera oraz wykorzystywać komputer „do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin, a także do rozwijania zainteresowań”.

Jeśli chodzi o treści kształcenia, pojawia się coraz więcej kwestii związanych z techniczną obsługą mediów – komunikatów komputerowych, słownictwa informatycznego i zasad BHP. Poza tym jednak wciąż widoczne są elementy przygotowania do korzystania z mediów, jak np. „Komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych”, kiedy to uczeń: „1) komunikuje się za pomocą poczty elektronicznej, stosując podstawowe zasady netykiety;

korzysta z poczty elektronicznej przy realizacji projektów (klasowych, szkolnych lub międzyszkolnych) z różnych dziedzin, np. związanych z ekologią, środowiskiem geograficznym, historią lub zagadnieniami dotyczącymi spraw lokalnych”. Użycie mediów nie jest zatem ograniczone do zajęć komputerowych, te mają jedynie za zadanie przygotować ucznia do możliwości stosowania ich w innych obszarach edukacji.

Za pomocą komputera uczeń ma umieć opracować rysunki, motywy, teksty, animacje, prezentacje multimedialne i dane liczbowe. Uczeń: „Tworzy rysunki i motywy przy użyciu edytora grafiki (posługuje się kształtami, barwami, przekształcaniem obrazu, fragmentami innych obrazów); opracowuje i redaguje teksty (...) stosując podstawowe możliwości edytora tekstu w zakresie formatowania akapitu i strony, łączy grafikę z tekstem”; „przygotowuje proste animacje i prezentacje multimedialne”.

Uczniowie mają również wykorzystać komputer do rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji. Nacisk kładziony jest również na społeczne aspekty mediów: „(uczeń) uczestniczy w pracy zespołowej, porozumiewa się z innymi osobami podczas realizacji wspólnego projektu, podejmuje decyzje w zakresie swoich zadań i uprawnień”.

W trakcie zajęć komputerowych odbywa się także „wykorzystywanie komputera oraz programów i gier edukacyjnych do poszerzania wiedzy z różnych dziedzin” oraz „wykorzystywanie komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych do rozwijania swoich zainteresowań, zastosowanie komputera w życiu codziennym, opisywanie zagrożeń i ograniczeń związanych z korzystaniem z komputera i Internetu”.

III i IV etap edukacyjny

Informatyka (III i IV) oraz Informatyka w zakresie rozszerzonym (IV)

Celem kształcenia informatycznego na wszystkich szczeblach kształcenia jest m.in. „Bezpieczne posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem, wykorzystanie sieci komputerowej; komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych”, a także „(...) opracowanie za pomocą komputera: rysunków, tekstów, danych liczbowych, motywów, animacji, prezentacji multimedialnych”. Komputer oraz oprogramowanie i gry edukacyjne mają być również wy*III etap edukacyjny*. korzystywane „do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin oraz do rozwijania zainteresowań”. Wprowadzony jest także element refleksji nad nowoczesnymi technologiami w postaci oceny „zagrożeń i ograniczeń, docenianie społecznych aspektów rozwoju i zastosowań informatyki”.

III etap edukacyjny.

Treści wynikają bezpośrednio z celów. Uczniowie mają posługiwać się urządzeniami multimedialnymi „na przykład do nagrywania/ odtwarzania obrazu i dźwięku”. Mają komunikować się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych - chodzi o umiejętność wykorzystywania poczty elektronicznej, udział w dyskusjach na forum oraz komunikowanie się z członkami grupy współpracującej nad projektem oraz stosowanie zasad netykiety. Media mają być wykorzystywane do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin – m.in. mają wspomagać naukę różnych przedmiotów i tworzenie zestawień danych i sprawozdań na różne lekcje.

Uczniowie mają umieć opisać wybrane zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych i ich oddziaływanie na różne obszary kultury, znać „korzyści i niebezpieczeństwa wynikające z rozwoju informatyki i powszechnego dostępu do informacji” oraz wyjaśniać „zagrożenia związane z uzależnieniem się od komputera”. Istotnym wątkiem są zagadnienia etyczne i prawne „związane z ochroną własności intelektualnej i ochroną danych oraz przejawy przestępczości komputerowej”.

IV etap edukacyjny - informatyka

W czwartym etapie edukacyjnym informatyka kładzie nacisk na twórcze zastosowanie technologii. Uczeń ma z ich pomocą współpracować z „nauczycielami i innymi uczniami, a także z innymi osobami” oraz „ w swoich działaniach kreatywnych”. Poszerzanie wiedzy i umiejętności ucznia z różnych dziedzin ma się odbywać przez: „1) wykorzystywanie oprogramowania dydaktycznego i technologii informacyjno-komunikacyjnych w pracy twórczej i przy rozwiązywaniu zadań i problemów szkolnych”. Wprowadzone zostają również elementy kształcenia na odległość. Uczeń:

„2) korzysta, odpowiednio do swoich zainteresowań i potrzeb, z zasobów edukacyjnych udostępnianych na portalach przeznaczonych do kształcenia na odległość”. W dalszym ciągu uczniowie rozpoznają edukacyjny potencjał zastosowania technologii medialnych.

IV etap edukacyjny - informatyka – zakres rozszerzony

Poza treściami z zakresu podstawowego, informatyka w zakresie rozszerzonym w dalszym ciągu kształci społeczne wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych; umiejętności wymiany zasobów, dyskusji w sieci na forum i czacie. Kontynuuje się rozpoznawanie możliwości wykorzystania technologii do „poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin” - m.in. przygotowuje realizowane indywidualnie i grupowo „projekty przedmiotowe i międzyprzedmiotowe z wykorzystaniem metod i narzędzi informatyki”. Rozwija umiejętności korzystania z narzędzi kształcenia na odległość.

5.1.5 Wiedza o społeczeństwie

III etap - Wiedza o społeczeństwie

Po tym przedmiocie można by oczekiwać zarówno wykorzystywania nowych narzędzi komunikowania, jak i kształcenia w zakresie edukacji aktywnego obywatelstwa, m.in. poprzez przygotowanie do udziału w debacie publicznej z wykorzystaniem nowoczesnych mediów. Ogólne sformułowania wskazujące kierunek edukacji w zakresie wiedzy o społeczeństwie są następujące: „Uczeń znajduje i wykorzystuje informacje na temat życia publicznego; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy”. Nie wyklucza się, że nowoczesne media zostaną użyte w trakcie lekcji i poza nimi.

W programie WOSu dla trzeciego etapu edukacyjnego figuruje cały punkt zatytułowany środki masowego przekazu, uczeń:

„1) omawia funkcje i wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu w życiu obywateli;

2) charakteryzuje prasę, telewizję, radio, Internet jako środki masowej komunikacji i omawia

wybrany tytuł, stację czy portal ze względu na specyfikę przekazu i odbiorców;

3) wyszukuje w mediach wiadomości na wskazany temat; wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy; krytycznie analizuje przekaz reklamowy;

4) uzasadnia, posługując się przykładami, znaczenie opinii publicznej we współczesnym świecie; odczytuje i interpretuje wyniki wybranego sondażu opinii publicznej”.

W temacie poświęconym wyborcom i wyborom uczeń „krytycznie analizuje ulotki, hasła i spoty wyborcze” (s.81). W temacie poświęconym samorządowi „przygotowuje plakat, folder, stronę internetową lub inny materiał promujący gminę, okolice lub region”.

IV etap edukacyjny – wiedza o społeczeństwie

Wątek środków masowego przekazu jest kontynuowany na czwartym etapie edukacyjnym w temacie praw człowieka. Uczeń „znajduje w środkach masowego przekazu (w tym w Internecie) informacje o przypadkach łamania praw człowieka na świecie” (s.88) oraz „bierze udział w debacie klasowej, szkolnej lub internetowej na temat wolności słowa lub innych praw i wolności” (s.88) i „wyjaśnia, na czym polegają: prawo do prywatności, w tym do ochrony danych osobowych i prawa obywatela w kontaktach z mediami” (s.89). Poruszany jest zatem wątek odnajdywania określonych treści, prowadzenie dyskusji za pomocą nowych mediów oraz refleksja nad prawami obywatelskimi osób korzystających z mediów.

IV etap edukacyjny – wiedza o społeczeństwie – zakres rozszerzony

Wiedza o społeczeństwie na poziomie rozszerzonym kontynuuje wątek medialny. Uczeń „przedstawia rolę szkoły i edukacji nieformalnej we współczesnym społeczeństwie informacyjnym”. Nie wiadomo, na ile ma być to refleksja nad możliwościami przebudowy instytucji szkoły w kontekście wykorzystywania nowych mediów w celach edukacyjnych.

Rozwijana jest także refleksja na temat środków masowego przekazu: uczeń „opisuje funkcje mediów w państwie demokratycznym i niedemokratycznym (na wybranych przykładach)”. Zajmuje się także znaczeniem „niezależności i pluralizmu mediów; ocenia skutki ich ograniczania” oraz wyjaśnieniem „jakimi zasadami etycznymi powinny się kierować media i ocenia przykłady kontrowersyjnych działań dziennikarzy i mediów”. Poruszana jest kwestia wolności słowa; uczeń wyjaśnia, na czym polega oraz „wskazuje na przypadki jej nadużycia”.

Uczniowie przedstawiają „najważniejsze media w Polsce i na świecie (odbiorcy, zasięg, forma przekazu, orientacja ideologiczna, typ własności); charakteryzują wybrane media lokalne;

charakteryzują prasę wielonakładową i oceniają jej rolę w debacie publicznej”. I wreszcie wprost

wskazany jest wątek krytyczny; uczeń „krytycznie analizuje przekazy medialne, oceniając ich wiarygodność i bezstronność oraz odróżniając informacje od komentarzy”. I kontynuacja krytycznej refleksji; uczeń „ocenia zasoby Internetu z punktu widzenia rzetelności i wiarygodności informacyjnej; świadomie i krytycznie odbiera zawarte w nich treści”.

5.1.6 Wiedza o kulturze

W trakcie czwartego etapu edukacyjnego zajęcia wiedzy o kulturze skupiają się na konstruowaniu wypowiedzi z wykorzystaniem różnorodnych mediów: „Uczeń tworzy wypowiedzi, celowo posługując się różnymi mediami (słowo mówione i pisane, obraz malarski, fotograficzny, filmowy, dźwięk, widowisko, środki multimedialne)”. Uczniowie powinni znać również „dwudziestowieczne dzieła reprezentujące różne dziedziny sztuki (literaturę, architekturę, plastykę, muzykę, teatr, fotografię, film, sztukę nowych mediów)”. Uczeń powinien umieć charakteryzować „podstawowe media kultury (słowo, obraz, dźwięk, widowisko)” oraz wymieniać „różne formy mediów kultury (słowo mówione, pismo, książka, obraz malarski, fotografia, film, program telewizyjny, spektakl teatralny) oraz użycia (nowe media, media masowe, media interaktywne, multimedia)”. Uczeń zdobywa także doświadczenie praktyczne: „przygotowuje prezentację lub inną formę wypowiedzi multimedialnej – blog, forum, strona WWW (...)”.

5.2 Zajęcia i przedmioty sporadycznie odwołujące się do mediów lub stosujące media w praktyce edukacyjnej

Sporadycznie refleksja nad mediami, kształcenie w zakresie krytycznego odbioru i konstruowania komunikatów, a także wykorzystanie narzędzi medialnych występuje w ramach nauczania innych przedmiotów. Można do nich zaliczyć edukację przyrodniczą na I etapie edukacyjnym - uczeń, w zakresie rozumienia warunków atmosferycznych: „wie, o czym mówi osoba zapowiadająca pogodę w radiu i w telewizji, i stosuje się do podanych informacji o pogodzie, np. ubiera się odpowiednio do pogody”. Co ciekawe, internetowe źródła informacji o pogodzie zostają tutaj zupełnie pominięte. Po klasie trzeciej uczeń „obserwuje i prowadzi proste doświadczenia przyrodnicze, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem” - co daje w trakcie edukacji możliwość zastosowania narzędzi komputerowych wspierających zbieranie danych i wspierających prezentację wyników doświadczeń.

Nowe technologie pojawiają się także na lekcjach przyrody na drugim etapie edukacyjnym. Uczeń ma korzystać „z różnych źródeł informacji (własnych obserwacji, badań, doświadczeń,

tekstów, map, tabel, fotografii, filmów), wykonywać pomiary i korzystać z instrukcji (słownej, tekstowej i graficznej); dokumentować i prezentować wyniki obserwacji i doświadczeń; stosować technologie informacyjno-komunikacyjne”.

Również przedmiot uzupełniający przyroda na czwartym etapie edukacyjnym szeroko zajmuje się mediami. Zawiera on ponad dwadzieścia obszernych bloków tematycznych, ale są one omawiane w zakresie przedmiotów przyrodniczych lub jako jedna grupa tematów w obrębie przedmiotu: „Zajęcia powinny objąć co najmniej cztery wątki (np. cztery wątki tematyczne lub dwa wątki tematyczne i dwa wątki przedmiotowe)”. Istnieje zatem prawdopodobieństwo, że tematyka medialna w ogóle nie zostanie zrealizowana lub pojawi się jedynie w formie wsparcia procesu kształcenia narzędziami medialnymi. Dlatego ograniczę się jedynie do wymienienia kilku wątków: przedstawienie nauki w mediach oraz kontrowersje i spory z tym związane, wykorzystywanie narzędzi komputerowych do stosowania pomiarów i modelowania zjawisk, „globalizacja uczenia się” i korzyści związane z szerokim dostępem do wiedzy, uczenie się z wykorzystaniem nowoczesnych mediów (również krytyczna analiza komunikatów medialnych), wyszukiwanie informacji w Internecie, porównywanie przekazywania informacji przy użyciu różnych mediów, różnice zapisu analogowego i cyfrowego, rola mediów elektronicznych w procesie globalnego rozpowszechniania informacji i wiedzy.

I etap edukacyjny – wychowanie fizyczne

Drobnym element, który należy wiązać także z prawidłowym korzystaniem z mediów pojawia się w ramach wychowania fizycznego. Uczeń „dba o to, aby prawidłowo siedzieć w ławce, przy stole itp”. Kształtowanie nawyków zachowywania prawidłowej postawy jest istotne zwłaszcza przy korzystaniu z komputerów i umiejętność ta jest rozwijana do końca pierwszego etapu edukacji w ramach wychowania fizycznego.

I etap edukacyjny – edukacja w zakresie języka obcego

Po trzeciej klasie szkoły podstawowej uczeń: „w nauce języka obcego nowożytnego potrafi korzystać ze słowników obrazkowych, książeczek, środków multimedialnych”. Również w trakcie edukacji języka mniejszości narodowej lub etnicznej rozwijane są umiejętności wypowiedzenia w różnych formach, zarówno „języka mówionego i pisanego”. Przy czym chodzi głównie o kilkudzaniowe wypowiedzi, jak „opowiadanie i opis, list, życzenia, zaproszenia”. I podobnie jak w przypadku edukacji polonistycznej rozwija się umiejętności analizy i interpretacji tekstów kultury, również w wąskim zakresie tekstów pisanych.

W zakresie nauki języka obcego na trzecim i czwartym etapie edukacyjnym uczniowie m.in.

tworzą „bardzo krótkie, proste i zrozumiałe wypowiedzi pisemne w formie prostych wyrażen i zdań (np. wiadomość, e-mail, krótki opis)”. Korzystają także z materiałów audiowizualnych: „przekazują w języku obcym informacje zawarte w materiałach wizualnych (...), audiowizualnych (np. filmach, reklamach)”. Technologie informacyjno-komunikacyjne są także wskazywane jako źródła informacji w języku obcym.

Media mają być stosowane również w trakcie edukacji języka regionalnego. Uczeń: „rozumie sens prostych dialogów w historyjkach obrazkowych (także w nagraniach audio i wideo), a na drugim etapie edukacyjnym, uczeń na lekcjach języka regionalnego „korzysta ze słowników, zarówno w formie książkowej, jak i elektronicznej” oraz „w miarę możliwości, potrzeb i umiejętności posługuje się edytorami tekstu w języku kaszubskim”.

III i IV etap edukacyjny – język mniejszości narodowej i etnicznej

Uczeń stosuje zasady etyki mowy: zna „konsekwencje stosowania form charakterystycznych dla środków elektronicznych (takich jak SMS, e-mail, czat) – np. możliwych nieporozumień wynikających ze skrótości i lakoniczności wypowiedzi, możliwego oszukiwania i manipulacji powodowanych anonimowością w sieci, łatwego obrażania obcych, ośmieszania i zawstydzania innych wskutek rozpowszechniania obrazów przedstawiających ich w sytuacjach kłopotliwych”, a także „rozdziela specyfikę takich rodzajów sztuki, jak: literatura, teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne, sztuki audiowizualne”.

Historia i społeczeństwo – na drugim etapie kształcenia przedmiot stawia na podawanie przykładów ważnych problemów współczesnej Polski z wykorzystaniem różnych źródeł informacji – osób dorosłych, prasy, radia, telewizji i Internetu. Natomiast na czwartym etapie, już jako przedmiot uzupełniający, w punkcie „język, komunikacja i media” uczniowie analizują „obieg informacji w społeczeństwie XX-wiecznym; charakteryzują znaczenie nowych form w komunikacji społecznej, z uwzględnieniem radia, telewizji, filmu i Internetu; analizują, w jaki sposób dostępne człowiekowi formy przekazu wpływają na treść przekazu”.

Historia sztuki – IV etap edukacyjny na poziomie rozszerzonym

Uczeń „samodzielnie dociera do źródeł informacji na temat sztuki (...) zawartych w (...) różnych mediach” oraz „śledzi w mediach bieżące wydarzenia kulturalne związane ze sztuką dawną i współczesną (...)”. Media są zatem wykorzystywane jako narzędzia umożliwiające kontakt i poszerzające wiedzę z zakresu przedmiotu.

Wychowanie do życia w rodzinie – na drugim etapie edukacyjnym część zajęć z wychowania do życia w rodzinie poświęconych jest mass mediom. Omawiane są „zasady i kryteria wyboru czasopism, książek, filmów i programów telewizyjnych”. Nie wiadomo, czy chodzi o wybór uzupełniający wiedzę z zakresu przedmiotu, czy może uczy się uczniów według jakich kryteriów (być może wyznaczanych celami przedmiotu) mają dobrać media, z jakich korzystają. Byłaby to prawdopodobnie forma przekazywania wartości wpływających z samej nazwy przedmiotu. Pozornie nieprawdopodobne podejrzenie zostaje potwierdzone w celach trzeciego i czwartego etapu edukacyjnego dla tego przedmiotu: „IV. Korzystanie ze środków przekazu w sposób selektywny, umożliwiający obronę przed ich destrukcyjnym oddziaływaniem”.

Podstawy przedsiębiorczości – IV etap edukacyjny

Również tutaj pojawiają się elementy edukacji medialnej, uczeń: „ odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych; wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów”.

Pozbawiona związków z mediami nie jest geografia, realizowana na trzecim etapie edukacyjnym: „Uczeń (...) potrafi korzystać z (...) technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych”. Na czwartym etapie uczeń „ocenia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i w życiu codziennym”. A na czwartym etapie w zakresie rozszerzonym, uczeń „korzysta z technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu pozyskiwania, przechowywania, przetwarzania i prezentacji informacji geograficznych”.

Biologia – IV etap, zakres podstawowy - „Uczeń odbiera, analizuje i ocenia informacje pochodzące z różnych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem prasy, mediów i Internetu”.

Chemia III etap, cele kształcenia - „Uczeń pozyskuje i przetwarza informacje z różnorodnych źródeł z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych”. IV etap, podstawowy - „Uczeń korzysta z chemicznych tekstów źródłowych, pozyskuje, analizuje, ocenia i przetwarza informacje pochodzące z różnych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem mediów i Internetu”. Jak widać Internet został tu potraktowany jako coś odrębnego w stosunku do mediów. Być może jest to przeoczona pomyłka, a może kolejny sygnał wskazujący na traktowanie Internetu przez twórców podstawy programowej jako „innej” przestrzeni – zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę wątki dotyczące negatywnych aspektów korzystania z Internetu, jego szkodliwości społecznej i poświęcenia sporej uwagi cyberprzemocy.

6. Szkoła, media, edukacja - próba interpretacji

Analiza treści kształcenia pod kątem prowadzenia edukacji medialnej pozwala na zaskakujący wniosek – w podstawę programową kształcenia ogólnego wkomponowany jest złożony projekt rozwijania kompetencji medialnej. Kilka przedmiotów realizuje w szerokim zakresie edukację medialną, kształcąc umiejętności krytycznej analizy komunikatów nadawanych w różnych mediach; od komunikatów werbalnych, przez tekst pisany, prasę, audycje radiowe, telewizyjne i kanały nowo-medialne. Uczniowie uczą się także praktycznej obsługi technologii informacyjnych, wykorzystywania ich do pracy na różnych zajęciach i lekcjach, a także do samodzielnego rozwoju, rozwijania własnych zainteresowań. Na kilku przedmiotach, gdzie rozwijane jest krytyczne spojrzenie na media, uczą się również budowania złożonych komunikatów, ekspresji medialnej, a także, na wyższych etapach edukacyjnych, wykorzystywania mediów do aktywnego uczestnictwa w kulturze, w tym do bycia aktywnym, zaangażowanym obywatelem, potrafiącym nie tylko analizować krytycznie otaczającą rzeczywistość, przekazy medialne, ale również wykorzystywać media do udziału w debacie publicznej i prezentacji swoich poglądów oraz nawiązywania kontaktów z osobami myślącymi podobnie. Jest tylko jedna, zasadnicza trudność, wykluczająca możliwość realizacji zrekonstruowanego z podstawy programowej projektu - brak celów kształcenia w zakresie edukacji medialnej wyznaczonych jako cel kształcenia dla wszystkich etapów edukacji i cele szczegółowe dla konkretnych etapów edukacyjnych.

6.1 Edukacja medialna – kwiatek do kożucha?

Edukacja medialna bezpośrednio jest wymieniona tylko dwa razy – zaraz po określeniu celów kształcenia na pierwszym i drugim etapie edukacyjnym i w identycznej sytuacji odnośnie trzeciego i czwartego szczebla kształcenia. Co ciekawe, dwukrotnie pojawia się dokładnie ten sam akapit, sprowadzający edukację medialną do funkcji wychowawczej, co starałem się zinterpretować przy okazji refleksji nad celami kształcenia. Różnorodne wątki związane z edukacją medialną nie są tak nazywane i często są to działania łączące się z przygotowaniem do określonych umiejętności jak np. treści języka polskiego i plastyki, które jednak czasami są wzbogacone o działania związane z nowszymi mediami.

Zastanawiająca jest dwoistość edukacji medialnej w polskiej szkole: z jednej strony nieobecna w celach kształcenia, z drugiej widoczna niemal na każdym kroku, zamiennie lub równocześnie jako działanie polegające na kształtowaniu krytycznego odbioru mediów i z zakresu kształcenia technologii informacyjnej. Dlaczego kształcenie kompetencji medialnej nie jest określone wprost?

[29]

Niekoniecznie jako odrębny przedmiot – dokładne przestudiowanie podstawy programowej pozwala sądzić, że – przynajmniej od strony technicznej – wprowadzenie złożonego programu edukacji medialnej do podstawy programowej kształcenia ogólnego, realizowanego przy okazji osiągania celów edukacyjnych innych przedmiotów, jest możliwe. Czemu nie jest to wyraźnie określone, jako np. ścieżka międzyprzedmiotowa, ale nie ograniczona do wyboru nauczyciela i przeznaczenia na nią odrębnych, szczątkowych godzin. Taka, do której budowania są zobowiązani wszyscy⁵? Może nawet warto opisać wprost, które cele i treści są przypisane do edukacji medialnej (nie wykluczałoby to jednoczesnego realizowania celów przedmiotowych i z zakresu medialnej edukacji). Tak, by możliwa była jakakolwiek ewaluacja. I chociaż, jak wskazywałem, po przeanalizowaniu podstawy programowej można odnaleźć pewien szkielet edukacji medialnej⁶, to bez świadomości nauczycieli i administracji systemu edukacyjnego, że *de facto* coś takiego w pewnym zakresie funkcjonuje (i mogłoby być aktywniej rozwijane i pielęgnowane przez twórczych nauczycieli), nie ma możliwości, by funkcjonował rzeczywisty, kompleksowy projekt, nawet jeśli niektóre przedmioty mają wpisane przygotowanie do wykorzystywania mediów na zajęciach. Brak wyraźnego nazwania tej rozproszonej edukacji medialnej oraz wyznaczenia jej twardych celów można czytać także jako ukryty program edukacyjny. Interpretuję radykalnie, mając nadzieję na wyjaśnienia: system edukacyjny, a raczej jego nadzorcy, nie są prawdopodobnie zainteresowani przygotowaniem celów i wprowadzeniem treści jawnie i spójnie prowadzonej edukacji medialnej, ponieważ grozi to włączeniem w obszar szkolnej edukacji celów, metod, treści i narzędzi, które pozwalają na krytyczne myślenie o procesie edukacyjnym. Dają podstawy do myślenia o jego rekonstrukcji, a nawet podważają sensowność istnienia instytucji szkoły bazującej na hierarchicznym schemacie komunikowania i modelu kształcenia opartym o silne centrum wyposażone w rozbudowane narzędzia nadzoru i karania.

6.2 Media w edukacji – co za dużo, to niezdrowo?

Przede wszystkim brak konkretnie zdefiniowanej strategii wykorzystywania mediów na wszystkich etapach edukacyjnych oraz wszystkich zajęciach i lekcjach oraz realizowania edukacji

⁵ Z podobną sytuacją mamy do czynienia obecnie, z tą różnicą, że za edukację medialną odpowiedzialni są wszyscy nauczyciele, bez wyznaczenia konkretnych efektów, jakie należy osiągnąć i przydzielenia odpowiedzialności za poszczególne zadania. Wyznaczone są jedynie treści kształcenia, nigdy nie określane jako treści edukacji medialnej, których przyswojenie będzie jednocześnie realizacją celów edukacyjnych z zakresu edukacji medialnej.

⁶ Nie próbowałem go w całości wypreparować z treści kształcenia wszystkich etapów, z dużym prawdopodobieństwem można powiedzieć, że byłby to szkielet istoty nieproporcjonalnej, o nadmiernej liczbie kończyn, a jednocześnie wielu ubytkach szkieletu. Przede wszystkim zaś mógłby się okazać nie istniejącym w rzeczywistości dziwadłem, przykrytym grubą warstwą pudru i tuszu edukacyjno-medialnych sloganów.

medialnej przy okazji wszystkich spotkań z uczniami. Wprowadzanie mediów do programów poszczególnych zajęć i lekcji jest niekonsekwentne. Nie ma dokładnego wyjaśnienia, dlaczego w ramach części przedmiotów realizuje się nie tylko działania z wykorzystaniem mediów, ale również prowadzi krytyczne, choćby powierzchowne przygotowanie do ich odbioru, a nawet próbuje kształcić w zakresie tworzenia komunikatów i medialnych tekstów kultury. Nie wiadomo, jak rozumieć, że np. na zajęciach informatyki uczniowie powinni, zgodnie z treściami kształcenia, uczyć się również współpracy za pomocą mediów, co mieliby wykorzystać na innych lekcjach, kiedy właśnie na przedmiotach i zajęciach, gdzie mogliby tę umiejętność spożytkować, nie realizuje się pracy metodą projektową lub nie pracuje w uczniowskich zespołach? Prowadzenie edukacji z mediami ma charakter momentami chaotycznego wrzucenia jej do treści niektórych przedmiotów, czasami marginalnego wspomnienia, epizodycznego błysku, jakby istniał wymóg „dopisania gdzieś mediów”. Wskazuje się na istotność wykorzystywania narzędzi informacyjno-komunikacyjnych w trakcie procesu edukacyjnego. Podkreśla się wagę prowadzenia edukacji medialnej, w związku z przemianami świata, opierającego się na przekazie informacyjnym. Jednocześnie elementy edukacji medialnej, w dodatku bez podkreślenia ich współwystępowania na różnych przedmiotach, a także w warunkach faktycznego braku ich wzajemnej kompatybilności, są wprowadzane głównie na przedmiotach humanistyczno-społecznych (poza, rzecz jasna, zajęciami komputerowymi i informatyką na dalszych szczeblach kształcenia). Począwszy od pierwszego etapu edukacyjnego – na zajęciach edukacji polonistycznej, muzycznej, plastycznej i na zajęciach komputerowych. W drugim etapie - na lekcjach języka polskiego, plastyki i zajęciach komputerowych. W trzecim i czwartym - na języku polskim, plastyce, muzyce, wiedzy o społeczeństwie, wiedzy o kulturze i informatyce. Elementy edukacji medialnej, a najczęściej epizody wykorzystywania mediów lub informacji o ewentualnych konsekwencjach ich stosowania lub niewłaściwego wykorzystania pojawiają się na pierwszym etapie edukacyjnym, w ramach edukacji przyrodniczej, wychowania fizycznego, edukacji w zakresie języka obcego, zajęć technicznych i zajęć etyki. Na drugim etapie - na lekcjach przyrody, historii i społeczeństwa, wychowania do życia w rodzinie i języku obcym i regionalnym. Na trzecim i czwartym etapie kształcenia - na lekcjach języka obcego, historii sztuki, elementów przedsiębiorczości, geografii, biologii, chemii i wychowania do życia w rodzinie, a także na dodatkowych lub uzupełniających zajęciach na trzecim i/lub czwartym etapie, takich jak zajęcia artystyczne, historia i społeczeństwo oraz przyroda. Na większości niewymienionych zajęć trwa medialna, edukacyjna cisza, która nie jest wcale znaczącym sygnałem z punktu widzenia analizy prowadzenia edukacji medialnej i edukacyjnego wykorzystywania mediów w polskiej szkole (być może zdarzyło mi się również przeoczyć jakieś drobiazgi edukacyjnego zastosowania mediów). To raczej tylko smutne dopełnienie chaotyczności, niekompatybilności i pustosłowa (czy nauczyciele, którym zlecono w najszerszym zakresie prowadzenie edukacji medialnej lub wykorzystywanie

mediów w procesie kształcenia są do tego przygotowani?), które zastąpiło wplecenie konkretnego projektu edukacji medialnej i realizacji jego celów w strukturę zajęciową i przedmiotową wszystkich etapów kształcenia.

Warto jednak zwrócić uwagę, że odczytany w analizie (bo nie wypowiedziany wprost w celach kształcenia) pomysł prowadzenia edukacji medialnej w ramach kształcenia języka polskiego, plastyki, muzyki, wiedzy o kulturze i wiedzy o społeczeństwie wydaje się niezwykle interesujący. Nastąpiło przeniesienie kształcenia krytycznych umiejętności w zakresie edukacji medialnej, dyskusji o mediach i konsekwencji kulturowych oraz społecznych ich wykorzystywania z zajęć informatyki na zajęcia humanistyczno-społeczne. Stało się to wbrew próbom przeniesienia odpowiedzialności przez Ministerstwo Edukacji Narodowej uczenia edukacji medialnej na lekcje informatyki, czego przykładem jest powołanie Rady do Spraw Edukacji Informatycznej i Medialnej, której działanie jest niemal niezauważalne⁷. „Humanizacja” edukacji medialnej to zapewne pokłosie wstępnego pomysłu na realizację edukacji medialnej w polskiej szkole w ramach lekcji plastyki i należy – pomimo silnej krytyki niektórych pedagogów⁸ – uznać pomysł za interesujący i wart dalszego doskonalenia. Przesunięcie krytycznej części działań edukacji medialnej z algorytmicznie zorientowanych, w dużej mierze technicznych zajęć informatyki na zajęcia nastawione na krytykę, interpretację i twórcze wykorzystanie technologii informacyjnych może mieć pozytywne skutki edukacyjne. A sama informatyka, co już rysuje się w treściach kształcenia nowej podstawy programowej, mogłaby stać się przestrzenią przygotowania do obsługi mediów, kształcenia w zakresie technologii informacyjnej, rozwijania wiedzy o funkcjonowaniu komputerów, sieci komputerowych i uczenia bezpiecznego korzystania z nowoczesnych narzędzi. Dawałoby to tym samym solidne przygotowanie techniczne do dalszych, aktywnych, twórczych i (de)konstrukcyjnych działań prowadzonych w ramach innych przedmiotów, łączących edukację medialną z edukacją obywatelską i przygotowaniem do uczestnictwa w kulturze, w której media są nieodłączną częścią rzeczywistości. Byłoby to również symboliczne zerwanie z technicyzacją (nie chodzi oczywiście o korzystanie z nowych technologii) szkolnej edukacji, wyrażającej się w zero-jedynkowości – jak zauważa profesor Joanna Rutkowiak – pomiaru osiągnięć szkolnych, skupionego na testowym przyłożeniu uczniowskiej wiedzy do matrycy ustalonego wcześniej klucza odpowiedzi:

⁷ Jednocześnie wahania, gdzie „zmieścić” edukację medialną, czy w ramach informatyki, jej poszerzenia, a może włączenia w obręb plastyki czy rozrzuć na przedmioty analizujące teksty kultury wskazuje, że nie ma nie tylko zgody co do formy prowadzenia edukacji medialnej. To również dowód, że temat ten nie jest traktowany priorytetowo, skoro niemożliwe jest zintegrowanie edukacji medialnej z działaniem w zakresie innych przedmiotów lub (co jednak traktuję jako gorsze rozwiązanie) skonstruowaniem odrębnych zajęć edukacji medialnej. Wystarczy zajrzeć na stronę Ministerstwa Edukacji Narodowej i przejrzeć aktualności i materiały w dziale „Edukacji informatycznej i medialnej”.

⁸ Wspomina o tym m.in. Piotr Drzewiecki w tekście poświęconym edukacji medialnej w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego (Drzewiecki, 2010) oraz Bronisław Siemieniecki w podręczniku pedagogiki mediów (Siemieniecki, 2007).

„W treściach szkolnego nauczania nasila się element informacyjny, który wypiera poznawcze nastawienie na rozumienie i interpretowanie świata, stanowiące podstawę świadomego i krytycznego funkcjonowania w nim. Tworzy to nauczanie niepoznawcze, elementarzystujące wgląd w rzeczywistość. Z trzech składowych współczesnego wykształcenia: informacji, wiedzy i mądrości, eksponuje się zero-jedynkową informację, sprzyjającą upraszczającemu dychotomizowaniu rzeczywistości, a zarazem będącą podstawą technologii informatycznej sprzyjającej całej technicznej kulturze globalizacji” (Rutkowiak, 2010, 23).

Fragmentaryczność, podawanie strzępów informacji zamiast budowania wiedzy i brak możliwości krytycznej interpretacji nie mogą prowadzić do kształcenia kompetencji medialnej, a jedynie wyposażania w podstawowe umiejętności obsługi mediów. Powołując się na Rutkowiak, można stwierdzić, że byłoby to w interesie edukacyjnego programu korporacji: „Osłabianie interpretowania i krytycznego penetrowania zjawisk postrzegam jako drugą stronę tego medalu, konsumpcyjnej rzeczywistości potrzebna jest bowiem jednostka arefleksyjna, która nie dostrzega negatywów własnego zdychotomizowania, a nawet rada jest temu uproszczeniu, ponieważ niewprawna w myśleniu, męczy się nim” (Rutkowiak, 2010, 24). Niezbędne jest zatem budowanie przestrzeni oporu wobec szkoły zorientowanej na indywidualny sukces i jego liczbowy pomiar. Edukacja medialna wpleciona w całość szkolnej praktyki, z dokładnym zarysowaniem, gdzie uczniowie uczą się obsługi i zrozumienia nowych technologii, gdzie eksperymentują z ich społecznym użyciem, a gdzie poddają analizie, krytyce, również w ramach rozbierania komunikatów i podejmowania prób wspólnego tworzenia medialnych treści przy jednoczesnym uczeniu się różnorodnych treści przedmiotowych, mogłaby stanowić fundament gruntownej reformy szkoły. Jeśli nawet nie w zakresie formy i regulacji, które mają również swoje konsekwencje w postaci niewypowiedzianych wprost założeń *hidden curriculum*, to chociaż w zakresie rozwijania wśród uczniów aktywności i oporu wobec sprowadzenia edukacji do roli mechanicznego szkolenia przygotowującego głównie do poruszania się na rynku pracy⁹.

Być może to właśnie odpowiednio skonstruowane cele i program edukacji medialnej związanej z przygotowaniem do funkcjonowania w kulturze (przy okazji języka polskiego, plastyki, wiedzy o kulturze) i społeczeństwie (wiedza o społeczeństwie, historia i przedmioty pokrewne) w oparciu o odpowiednie przygotowanie techniczne (informatyka, technologia informacyjna) i wykorzystywanie mediów na pozostałych zajęciach, dawałoby szansę na zmniejszenie jednej z charakterystycznych

⁹ W dodatku rynku znajdującego się tu i teraz, ponieważ paradoksalnie formuły mówiące o edukacji przez całe życie z wykorzystaniem mediów, przez rozproszenie edukacji medialnej bez wskazania określonych celów, nie prezentują wprost, jak uczniowie mieliby być przez szkołę przygotowani do ustawicznej edukacji.

sprzeczności szkoły: nieustannej pogoni za rzeczywistością, w związku z utwierdzaniem *status quo* i konserwatywnym działaniem w postaci wpajania wartości, a konstruowaniem przyszłości, o czym pisze Tomasz Szkudlarek:

"Owo nieprzystawanie szkoły do świata ma dwa wymiary: konserwatywny (szkoła jako instytucja transmisji kultury, będąca maszyną produkującą tożsamości zbiorowe oparte na podzielanych przez wielkie grupy mitach, historiach, racjonalnościach itp. – żyjąca światem „już” nieistniejącym) i radykalny (szkoła jako instytucja produkująca przyszłość, utopijna, żyjąca światem „jeszcze” nieistniejącym). Splatają się one z wymiarem bezpośredniej, doraźnej adaptacji do terażniejszości. Nie ma chyba szans, aby szkoła stała się instytucją ściśle splecioną z doświadczeniem kulturowym, bo oznaczałoby to koniec edukacji i powrót do pierwotnych form kultury, których transmisja opierała się na socjalizacji" (Szkudlarek 2010).

Jeśli nawet ścisły związek z doświadczeniem kulturowym jest niemożliwy, nic nie stoi na przeszkodzie, by szkoła w pewnym zakresie przesunęła akcenty z działań przystosowawczych i wskazujących na świat, którego już nie ma, na te budujące przyszłość, z przygotowaniem do nieustającej edukacji z wykorzystaniem narzędzi, które jeszcze nie funkcjonują. A bazując na przystosowywaniu do rzeczywistości, nawet odwołując się do konserwatywnych wzorców, mogłaby konstruować społeczeństwo przyszłości, traktujące media nie jako narzędzia indywidualnego sukcesu, ale i wspólnej pracy pozwalającej zarówno na twórcze działania, jak i krytyczną ocenę rzeczywistości i budowanie światopoglądu oraz podejmowanie prób reformowania otaczającej kultury. Zbudowanie utopii szkoły traktującej media jako część rzeczywistości, przygotowującej do ich obsługi i krytycznej refleksji oraz uczestnictwa za ich pomocą w kulturze, a następnie podążanie śladem tej utopii, pomimo niemożności jej realizacji, również w związku z koniecznością nieustannego przebudowywania tej wizji przyszłości, mogłoby pozwolić na inne spojrzenie na system edukacyjny. Miałoby to również wpływ na misję szkoły, formułowanie edukacyjnych celów, a w rezultacie przygotowywałoby uczniów do funkcjonowania w świecie, który jeszcze nie istnieje, bez jednoczesnego zerwania z wczoraj i dzisiaj.

6.3 Kultura (nie)popularna

Uderzające jest (w kontekście powyższych rozważań)¹⁰, jak mało poświęca się uwagi kulturze popularnej, pomimo tego, że kilka przedmiotów kładzie nacisk na umiejętność krytycznego interpretowania tekstów kultury. Faktycznie jednak popkultura w rozumieniu analizowanej podstawy programowej kończy się dla szkoły najczęściej na komiksie i filmie, do których ewentualnie można

¹⁰ Postulat zerwania z technicyzacją i skupieniem na nieinterpretowanych informacjach oraz wyznaczaniu wizji przyszłości nie powinien oznaczać zerwania z codziennym doświadczeniem uczniów.

dodać wspomniane kilka razy gry edukacyjne (ciekaw jestem, jak twórcy rozumieją to pojęcie) czy przestrzeń Internetu wykorzystywaną jako źródło informacji, traktowane jednak momentami z dużym dystansem i podkreśleniem konieczności dobierania „właściwych” treści. Uczenie się na przykładach zupełnie lub w większości przypadków oderwanych od uczniowskiej codzienności, która jest zanurzona w popkulturowej przestrzeni mediów, może być jednym z większych błędów szkoły. Jak przestrzega profesor Zbyszko Melosik: „(...) trudno nie dostrzec dla edukacji epoki ponowoczesnej konstruktywnych możliwości, jakie tkwią w postulatcie potraktowania kultury popularnej jako płaszczyzny działania pedagogicznego. Młodzi ludzie traktują najczęściej formalną edukację jako zło konieczne; nie jest ona dla nich ani atrakcyjną formą odnajdywania <<znaczeń>> i <<sensów>>, ani podstawą podejmowania określonych form praktyki społecznej. Z kolei kultura popularna i jej bohaterowie stanowią dla młodego pokolenia źródło sensu codziennego życia i wspólnoty. Problem oceny tego zjawiska nie jest ważny. Nie ma sensu zastanawianie się, czy jest ono <<dobrze>> czy <<złe>>. Takie ujęcie pozwala uniknąć destruktywnego zderzenia arbitralnych systemów pojęć i wartości <<wszystkowiedzących>> pedagogów z wyobraźnią młodzieży, która czerpie swoje źródło głównie w kulturze popularnej” (Melosik, 2010, 21).

Nie da się kształcić kompetencji medialnej i umiejętności korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych (ta nazwa pojawia się w podstawie programowej najczęściej) do sprawnego i krytycznego funkcjonowania we współczesnym świecie bez odwołań w trakcie procesu edukacyjnego do popkulturowych doświadczeń młodzieży. Brak lub minimalne odwołania do popkulturowych tekstów wpisują się w szkolną „kulturę ciszy”, niedemokratyczną przestrzeń wykorzystującą możliwość „reglamentacji głosu w szkole – przymus milczenia”, który „jest jednym z podstawowych przymusów doświadczających ucznia w polskim systemie edukacji” (Stańczyk, 2010, 1). Edukacja medialna staje się obszarem bez głosu na przynajmniej dwóch płaszczyznach. Z jednej strony artykułowanie konieczności jej prowadzenia w postaci tej samej „formułki” przy omawianiu celów pierwszego i drugiego oraz trzeciego i czwartego etapu edukacji z jednoczesnym brakiem określonych celów i rozproszeniem na różnorodne zajęcia, rozmywa rzeczywistą konieczność kształcenia kompetencji medialnej i odpowiedzialność za jej prowadzenie. Drugi poziom to sprowadzenie wątków edukacji medialnej i korzystania z mediów do realizacji określonych zadań lub opanowania albo wypowiedzenia się przez uczniów na z góry określone tematy, bez pozostawienia przestrzeni na naprawdę swobodną, krytyczną uczniowską wypowiedź z użyciem języka młodych ludzi i z zastosowaniem wykorzystywanych przez nich medialnych narzędzi, z odwołaniem do świata, którym się fascynują i którym żyją, zanurzonego w popkulturze.

6.4 Powrót do przyszłości?

Nie zdecydowałem się na samodzielne lub oparte na literaturze przedmiotu sformułowanie celów i treści, których realizacja byłaby niezbędna do kształcenia kompetencji medialnej. Być może hasła wplecione w szkolny program są tak dobrane, by po zestawieniu ze szczegółowymi, administracyjnymi wymaganiami prowadzenia edukacji medialnej chociaż dopuszczająco (posługując się skalą stopni szkolnych), jeśli nie na wyższym poziomie, spełniać twarde kryteria. Czy polska szkoła ulegnie zmianie w najbliższych latach? Czy nauczyciele sami będą wychodzić poza media, które zdominowały szkołę przez ostatnich sto lat? Czy będą gotowi próbować przełamywać stereotypy myślenia o szkole i wprowadzać nowe standardy, eksperymentować, wychodząc z założenia, że co nie jest zakazane, jest dozwolone? Czy potrzeba do tego zmiany pokoleniowej, czy jedynie, a może aż, zmiany myślenia o edukacji? Co jeśli się okaże, że – poza systemowymi ograniczeniami – barierą nie jest wiek i wieloletnie przyzwyczajenia, ale system kształcenia nauczycieli, który pomimo istnienia w Polsce silnych ośrodków akademickich zajmujących się pedagogiką, w tym medialną, ogranicza korzystanie z doświadczeń badaczy, często jednocześnie praktyków, zajmujących się na co dzień problematyką kształcenia? Być może dość mocna obecność mediów w podstawie programowej kształcenia ogólnego, nawet jeśli jest to jedynie kosmetyczny zabieg, mający dostosować dokumenty regulujące szkolne życie do wymagań np. Unii Europejskiej, może być zapowiedzią zmian. Jak pisał już w 1999. profesor Tomasz Szkudlarek: „W niedalekiej przyszłości - o ile tylko szkoły okażą się być instytucjami związanymi w jakiś sposób z pozaszkolnym życiem społecznym, nie poprzestającymi na reprodukcji swej własnej <<instytucjonalności>> - należy się spodziewać zmian praktyk edukacyjnych wynikających właśnie ze zmian mediów społecznej komunikacji i narzucanych przez nie praktyk tworzenia społeczeństwa. Zmiana ta będzie niewątpliwie wielowymiarowa, a pojawienie się tradycyjnie pojmowanych programów edukacji medialnej to zaledwie najbardziej powierzchowny jej przejaw” (Szkudlarek, 1999, 108).

Jeśli, być może na wyrost, założyć, że umedialnienie szkoły zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego jest wejściem instytucji edukacyjnej na ścieżkę zmian (młodzież jest na tej ścieżce od dawna), może będziemy niebawem świadkami interesujących przekształceń w polskim systemie kształcenia.

6.5 Transpozycja nowej medialności

Żeby dopełnić sygnalizację konieczności przemian szkoły postanowiłem sięgnąć do raportu profesora Henry'ego Jenkinsa i współpracowników: „Confronting the Challenges of Participatory

Culture: Media Education for the 21st Century”. Autorzy prezentują w nim m.in. listę umiejętności, które należy osiąść, żeby móc aktywnie funkcjonować w kulturze uczestnictwa, budowanej przy użyciu nowoczesnych technologii medialnych. Interesujące mogłoby być przyłożenie wymienianych przez Jenkinsa umiejętności do podstawy programowej kształcenia ogólnego polskiej szkoły, żeby zobaczyć, w jakim stopniu nasz system edukacyjny prowadzi edukację medialną, rozwijającą kompetencję medialną wraz z innymi kompetencjami niezbędnymi do poruszania się w dzisiejszym świecie. Wymagałoby to prawdopodobnie skonstruowania oddzielnego raportu. Wystarczy jednak sięgnąć do haseł rzuconych przez badaczy-innowatorów i zastanowić się, czy pomimo wymieniania w celach kształcenia konieczności przygotowania do aktywnego, krytycznego funkcjonowania we współczesnym świecie, treści kształcenia i szczegółowe cele rzeczywiście są tak skonstruowane, by do tego przygotowywać? Czy polska szkoła wyposaża uczniów w umiejętności eksperymentowania z otoczeniem, odkrywania w ramach improwizacji i zabaw z tożsamością, symulowania procesów zachodzących w realnym świecie, miksowania medialnych treści, wielozadaniowości, rozszerzania dzięki mediom możliwości poznania, zbiorowej inteligencji pozwalającej wspólnie rozwiązywać problemy oraz wytwarzać i gromadzić wiedzę? Czy szkoła kształci kompetencje pozwalające na właściwy osąd sytuacji w oparciu o różnorodne źródła informacji? Czy pozwala śledzić narracje i informacje podawane w różnorodnych mediach? Czy kształci poszukiwanie, syntetyzowanie i rozpowszechnianie informacji? Jak przygotowuje w zakresie umiejętności poruszania się w przestrzeniach należących do różnych społeczności, respektowania różnorodnych punktów widzenia i alternatywnych norm? (na podstawie Jenkins i współpracownicy, 2009, 106). Zdaję sobie sprawę, że przygotowany przeze mnie raport nie tylko wystawia podstawie programowej kształcenia ogólnego negatywną ocenę (zauważając jednak szereg elementów, które mogłyby stanowić podstawę zbudowania programu edukacji medialnej), ale stawia również sporo pytań. Dlatego zakończeniem i próbą odpowiedzi zarazem niech będą raz jeszcze słowa Tomasza Szkuclarka: „Prawdopodobnie dopiero zbliżamy się do momentu, w którym nowa medialność współczesnej kultury zostanie przetransponowana na grunt praktyki edukacyjnej. Stanie się to jednak przypuszczalnie dopiero wtedy, gdy wyraźniej zdamy sobie sprawę z tego, jakie są medialne skutki tego rodzaju zmiany, gdy - oswoiwszy się z tą wiedzą - przestaniemy się ich obawiać i gdy zaczniemy aktywnie wykorzystywać <<nowe>> (bo przecież już nie nowe) technologie w procesie szkolnej produkcji (a nie tylko reprodukcji) wiedzy. Obecny stan rzeczy - stan izolacji, separacji szkoły od najbardziej płodnych obszarów kultury, niosących najwięcej treści znaczących dla rozumienia współczesności - na dłuższą metę jest bowiem nie do utrzymania" (Szkuclarek 1999, 111).

Bibliografia

Drzewiecki, P. (2010). Edukacja medialna w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego. „Biuletyn Edukacji Medialnej” nr1, s.22-33.

Drzewiecki, P. (2010). Media aktywni. Dlaczego i jak uczyć edukacji medialnej? Warszawa – Otwock. Odebrane: 15.11.2011. Z: <http://presscafe.eu/images/MediaAktywni.pdf>

Jenkins, H. i współpracownicy (2009). Confronting the Challenges of Participatory Culture. Media Education for the 21st Century. Cambridge, London: The MIT Press.

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. Dla mediów i analityków. Odebrane: 17.11.2011. Z: <http://www.krrit.gov.pl/dla-mediow-i-analitykow/dyrektywa-medialna/pytania-i-odpowiedzi/>

Melosik Z. (2010). Kultura popularna. Walka o znaczenia i pedagogika. [w] Gromkowska-Melosik A., Melosik Z. (red.) Kultura popularna: konteksty teoretyczne i społeczno-kulturowe. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

Rubacha, K. (2003). Pedagogika jako nauka [w] Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.) Pedagogika. Podręcznik akademicki, tom I. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Rutkowiak J. (2010). Czy istnieje edukacyjny program ekonomii korporacyjnej? [w] Potulicka E., Rutkowiak J. (red.) Neoliberalne uwikłania edukacji. Kraków: Impuls.

Siemieniecki B. (2007). Media w pedagogice. [w] Siemieniecki, B. (red.) Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, Tom I.

Stańczyk P. (2010). Milcząca zgoda, kultura ciszy i polityka głosu. [w] Materiały VII Zjazdu Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. Odebrane: 30.09.2011. Z: <http://www.pedagogika.umk.pl/zjazd-pedagogiczny/dokumenty/referaty/Piotr%20Stanczyk.pdf>

Szkudlarek T. (1999). Media. Szkic z filozofii i pedagogiki dystansu. Kraków: Impuls.

Szkudlarek T. (2010). Szkoła wobec nowych mediów. [w] Filiciak M., Danielewicz M., Halawa M., Mazurek P., Nowotny A. (red.) Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Warszawa: Centrum Badań nad Kulturą Popularną SWPS. Odebrane: 04.10.2011. Z: http://platformakultury.pl/files/2011-01-17/modzi_i_media_raport_copy1.pdf